

Gmina Szydłowiec

Osobliwości, zabytki, przyroda

Przewodnik turystyczny

Gmina Szydłowiec

Osobliwości, zabytki, przyroda

Przewodnik turystyczny

Wydawca: © Urząd Miejski w Szydłowcu, 26-500 Szydłowiec, Rynek Wielki 1
Autor tekstu: Paweł Wroński
Opracowanie i skład: Redakcja Magazynu Świat Podróże i Kultura
Fotografie: Paweł Wroński, Dorota Olendzka, Wiesław Wismont, Krzysztof Prześlakowski,
Barbara Polakowska, Andrzej Chojnacki.
Fotografie archiwalne i reprodukcje ze zbiorów
Urzędu Miejskiego w Szydłowcu, Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych
i Szydłowieckiego Centrum Kultury i Sportu – Zamek

Wydanie pierwsze – Grudzień 2011 r

Spis treści

Szydłowiec w liczbach	8	Stara Wieś	42
Szydłowieckie cuda natury	9	Zamek szydłowiecki	42
Pozostałości Puszczy Świętokrzyskiej	11	Wokół Góry Trzech Krzyży	43
Szydłowieckie kamieniołomy	11	Góra Trzech Krzyży	43
Garby Szydłowieckie	12	Cmentarz rzymskokatolicki	44
„Czerwona ziemia”	12	Łom na Polankach	44
Szydłowieckie skarby kultury	13	Kamieniołomy	44
Ponad 30 mln zł na renowację szydłowieckich zabytków	15	Zalew na Korzeniówce	44
Perły szydłowieckiej architektury	15	Śladami żydowskiej kultury	45
Miejska Orkiestra Dęta	16	Kirkut	45
Sztetl	17	Kuczka z Szydłowca	45
Judaica	17	Inne pamiątki	46
Kraina kamiennych Madonn	18	Przez wioski i pola	47
Muzykanci z Korzyc	18	Korzeniówka i Szabasówka	48
Szydłowieckie kalendarium	19	Dwór w Krzcięcinie	48
Tranzytem przez Szydłowiec	29	Korzycy	49
Tranzytem przez szydłowiecką gminę	30	Omięcín	49
Stacje benzynowe	30	Wysoka	50
Odległości z Szydłowca	30	Figury wotywno i suplikacyjne	51
Orońsko – Centrum Rzeźby Polskiej	31	Kapliczka Marianka	52
Chustki – Madonna z 1898 r.	32	Przez zalesione wzgórza	54
Świerczek – koszaraka drogowa	32	Panorama z Altany	55
Barak – Pomnik Żołnierzy Września 1939	33	Cis pospolity (<i>Taxus baccata</i> L.)	56
Chlewiska	33	Rezerwat Majdów	57
Szydłówek – kamieniołomy	34	Szlakiem kamienia	58
Jastrząb – kościół św. Jana Chrzyciela	34	Miasto na kamieniu	58
Spacerem po Szydłowcu	35	Szydłowieckie nekropolie	59
W sercu miasta	36	Kamieniołomy Podkowiński i Pikiel	59
Cztery rynki	37	Kamieniołomy Śmiłowa i Szydłówka	60
Utalentowany rezydent	37	Piaskowiec szydłowiecki	60
Ratusz	37	Znakowane Szlaki Turystyczne	62
Kościół parafialny św. Zygmunta	38	Szlaki piesze	62
Wielkanocny Chrystus	38	Szlaki dla rowerzystów	63
Mezaliany magnata	39	Szydłowiecki Informator	66
Rynkowe osobliwości	40	Noclegi i Gastronomia	68
Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych	41	Imprezy cykliczne	76

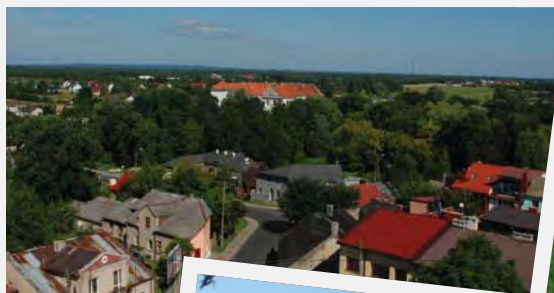
Ilekróć z ratuszowej wieży spoglądam na dachy kamienic, a ponad nimi na okoliczne pola i lasy, ogarniają mnie ciepłe uczucia. Napawa duma, że żyję w niewielkim mieście o wielkiej historii. W Szydłowcu, który od kilkuset lat promieniuje na całą ziemię szydłowiecką. Znacznie przecież rozleglejszą niż ograniczony administracyjnymi granicami gminy skrawek historycznej Małopolski, a obecnie dużego województwa mazowieckiego.

Oprócz wspaniałych zabytków, takich jak gotycka fara i renesansowy ratusz, czy niepowtarzalnej kolekcji ludowych instrumentów mamy wiele obiektów skromniejszych. Królują wśród nich Madonny i przedstawiany po wielokroć św. Jan Nepomucen. Figury wykuto z miejscowego piaskowca – najważniejszego naturalnego bogactwa naszej gminy. Zdawałoby się, że to tylko kamień. A jednak pełni funkcję niemego ambasadora moich stron. Przecież używamy go nie tylko tu, na miejscu. Wykorzystywano go przy odbudowie stolicy i rewaloryzacji krakowskich zabytków. Przykrywa elewacje wielu współczesnych budynków. I blisko, i daleko od kamieniołomów, zarówno tych już nieczynnych, położonych na terenie miasta, jak i wciąż eksploatowanych w pobliskim Śmiłowie czy SzydłóWKU. Wszystko, co mamy, jest skromnym, ale jakżeż wartościowym wkładem do skarbnicy narodowej kultury.

Chciałbym, abyście i Wy, Szanowni Czytelnicy, odetchnęli atmosferą mojej ziemi, wypoczywali w ciszy i spokoju, z dala od wielkomiejskiego zgiełku. Żebyście odkrywali pamiątki naszej historii i podziwiali cuda natury. Zapraszam do lektury przewodnika i wizyty w szydłowieckiej gminie.

Andrzej Jarzyński
Burmistrz Szydłowca

Szydłowiec w liczbach

Szydłowiec leży na południowych kresach województwa mazowieckiego, przy granicy z województwem świętokrzyskim. Jest stolicą gminy miejsko-wiejskiej i powiatu.

Powierzchnia gminy: 13.815 ha (w tym miasta 2.193 ha)

Powierzchnia powiatu szydłowieckiego: 450 km²

Liczba mieszkańców gminy: 19,699 tys.

Liczba mieszkańców powiatu: 39.800 tys.

Gminę (19.699 mieszkańców) tworzy miasto Szydłowiec (12.366) oraz miejscowości wiejskie zgrupowane w 22 sołectwach: Barak, Chustki, Ciechostowice, Hucisko, Jankowice, Korzyce, Krzcięcin, Łazy, Majdów, Omięcin, Rybianka (z miejscowościami Marywil i Długosz), Sadek, Szydłówek I i Szydłówek II, Świerczek, Świniów, Wilcza Wola, Wola Korzeniowa, Wysocko, Wysoka, Zastronie, Zdziechów, liczące wspólnie 7.333 mieszkańców.

W skład powiatu szydłowieckiego wchodzi miasto Szydłowiec i 96 wsi zgrupowanych w 88 sołectwach (łącznie 5 gmin: Szydłowiec, Chlewiska, Jastrząb, Mirów i Orońsko).

* liczby mieszkańców w nawiasach wg stanu z 31.12.2010

Szydłowieckie cuda natury

Widok na Szydłowiec z wieży przeciwpożarowej na Altanie

Gmina Szydłowiec ciągnie się dość wąskim pasem z północy na południe. Przebiegająca równoleżnikowo, niemal przez środek gminy, północna krawędź Gór Świętokrzyskich jest przyczyną sporego zróżnicowania tutejszego krajobrazu. Łagodnie pofalowane, oscylujące poniżej 200 m n.p.m. należące do Przedgórze Itzeckiego tereny północne kontrastują ze znacznie wybitniejszymi wzgórzami południowej części gminy. Piętrzą się tam wzniesienia Garbu Gielniowskiego, kulminujące masywem Altany (408 m n.p.m.), a różnice poziomów między wierzchołkami a obniżeniami dochodzą do 130 m.

Obie części charakteryzuje odmienna budowa geologiczna, której konsekwencją jest wyraźne zróżnicowanie szaty roślinnej. Północ ma charakter rolniczy, choć ze względu na dość ubogą glebę bielcowe, łąki i nieużytki przeważają nad polami uprawnymi. Z wyjątkiem 200-hektarowego kompleksu koło Omięcina lasów jest niewiele, a w rzadkich drzewostanach najczęściej rachitycznych brzoź i sosen. W kępach zarośli, latem pięknymi kwiatami, a jesienią czerwonymi owocami, przykuwa uwagę głóg. Widokowe wzniesienia są tutaj głównym atutem.

Zgoła odmiennie, południowa część gminy kryje się pod płaszczem lasów. Szumią w nich przeważnie sosny i jodły z domieszką buków i jaworów. To pozostałość rozległej niegdyś Puszczy Świętokrzyskiej, której drzewostan uzupełniają dziś pochodzące z nasadzeń modrzewie. Jedynie w masywie Altany zachowało się znaczące naturalne skupisko modrzewia polskiego. Występują tu także liczne naturalne stanowiska cisów, których drzewiaste okazy dorastają 9 m wysokości. Na stokach Garbu Gielniowskiego bierze źródła główny szydłowiecki ciek wodny – Korzeniówka.

Czerwone zabarwienie gleby zwiastuje obecność rud żelaza

Niewielki fragment terenu, zwłaszcza opisany administracyjnymi granicami, nie tworzy żadnego odrębnego, specyficznego ekosystemu. Wręcz przeciwnie, zjawiska przyrodnicze rysują się wyraźniej w szerszym kontekście ziemi szydłowieckiej. Tuż bowiem za gminną miedzą spotkać można przedstawicieli ginących gatunków fauny, przede wszystkim ptaków. Nad lasami krąży czasem orzeł bielik, przybysz z Gór Świętokrzyskich. Na stokach Skłobskiej Góry mają swoje rewiry cietrzewie. Przy brzegach stawów rybnych w Orońsku, Wałnowie i Mirowie gniazdują charakterystyczne niegdyś dla wszelkich trzciniowisk bąki, bączki (oba ptaki z rodziny czaplowatych) oraz drobne wąsatki. Świat rzadkich ssaków reprezentują koszatki i popielice spotykane jeszcze pod Skłobami. Stolica gminy przysiadła na północnym skraju lasów, poniżej wspomnianej krawędzi Gór Świętokrzyskich. W wyniku wielowiekowej eksploatacji występujących tu obficie i łatwo dostępnych piaskowców w wyrobiskach Szydłow-

ca, Śmiłowa i Szydłówka możemy podziwiać ukryte niegdyś w głębi ziemi geologiczne warstwy – największy skarb ziemi szydłowieckiej.

Pozostałości Puszczy Świętokrzyskiej

Kompleks Lasów Przysusko-Szydłowieckich na Garbie Gielniowskim w rejonie wsi: Sadek, Wola Korzeniowa, Rybianka, Ciechostowice, Hucisko, Łazy, Majdów oraz miasta Szydłowca ma status obszaru chronionego krajobrazu. W jego granicach znajdują się rezerwaty przyrody, w których chroni się stanowiska cisów, oraz naturalne skupisko modrzewia europejskiego. Tam także znajdują się najstarsze w gminie drzewa: pomnikowe okazy buków, dębów i klonów, których wiek szacuje się na 250-350 lat.

Szydłowieckie kamieniołomy

Nieczynne wyrobiska Pikiel i Podkowiński w południowo-zachodniej części miasta oraz na Polankach w południowo-wschodniej są ni-

Kamieniołom Pikiel w Szydłowcu

czym otwarta księga, z której można odczytać dzieje ziemi. Wyrobiska podeszły wodą, tworząc ograniczone blokami piaskowca zbiorniki. Oprócz otaczającego szydłowiecki zamek parku i brzegów zalewu pod Górą Trzech Krzyży kamieniołomy są dziś popularnym terenem spacerowo-rekreacyjnym.

Garby Szydłowieckie

Fragment Przedgórzia Iłżeckiego rozciągającego się na północ od krawędzi podcinającej od północy Garb Gielniowski. Łagodnie wypiętrzone wzniesienia zawdzięczają rzeźbę skandynawskiemu lodowcowi. Około 240 tys. lat temu lądolód zatrzymał się na północnej krawędzi Gór Świętokrzyskich. Zanim ustąpił, miażdżył warstwy skalne, tworząc drobnoziarniste piaski i żwiry, z których zbudowane są dziś Garby Szydłowieckie. Pokrywają je słabe, niesprzyjające rolnictwu gleby. Za to malowniczości temu obszarowi nie można odmówić, zwłaszcza, że z wierzchołków wzniesień rozciągają się rozległe panoramy.

„Czerwona ziemia”

Grunty w rejonie Omięcina są intensywnie zabarwione na czerwono. Barwę glebie nadają występujące tam dość obficie rudy żelaza. Na pustkowiu zwanym „Czerwoną ziemią” próbowano na przełomie XVIII i XIX w. założyć miasto Zygmuntownkę. Lokacja nie powiodła się.

Szydłowiec – fara

Szydłowieckie skarby kultury

Szydłowiec – zamek

Niczym puzzle mecenat właścicieli szydłowieckich dóbr, wydobywanie piaskowca oraz rozwój przemysłu tworzą bogatą historię i wpływają na kulturę szydłowieckiej gminy. W kręgu mecenatu Odrowążów, a później ich następców – Radziwiłłów i Sapiehów – powstały najznacześniejsze zabytki Szydłowca. Ukształtowany w XII/XIII w. klucz dóbr ziemskich przetrwał do połowy XIX stulecia. Jego właściciele pozyskali w tym czasie liczne królewskie przywileje dla miasta, organizowali akcje osiedleńcze na terenach wiejskich i patronowali rozwojowi miejscowego przemysłu.

Szydłowiec znalazł się w obrębie Staropolskiego Okręgu Przemysłowego, który do końca XIX stulecia był największym na ziemiach polskich rejonem górniczo-hutniczym i obróbki metali. Potwierdzone dokumentami tradycje wydobywania w regionie surowców i ich przetwarzania sięgają średniowiecza. Stanowiska archeologiczne rozrzucone po szydłowieckim powiecie świadczą nawet o dawnych, prehistorycznych czasach.

Wydobywany do dziś piaskowiec stał się jednym z podstawowych źródeł dochodów. Eksportowano go bowiem, a na miejscu używano w budownictwie i przy wytwarzaniu wyrobów kamieniarskich – nagrobków, pomników i rozrzuconych po całej gminie kapliczek.

Oprócz aktywności przedstawicieli wiel-

kiej własności ziemskiej kolosalne znaczenie dla rozwoju tych ziem miała gospodarcza działalność przybyszów: Szkotów, Włochów, a zwłaszcza Żydów, którzy pojawili się w Szydłowcu w XVI w., stając się w ciągu kilku stuleci dominującą liczebnie oraz kulturowo grupą etniczną i wyznaniową w regionie.

Choć po ostatnim podziale administracyjnym szydłowiecka gmina znalazła się w granicach województwa mazowieckiego, historycznie stanowi część Małopolski. Gmina Szydłowiec, tworząc trzon nieformalnej ziemi szydłowieckiej, jest jednak obszarem z pogranicza. Świadczą o tym najwymowniej tereny wiejskie, których kultura bliska jest należącemu do Mazowsza regionowi radomskiemu. W efekcie urbanizacji Szydłowca i okolic za-

Szydłowiec – ratusz miejski

bytki kultury materialnej, takie jak drewniana zabudowa, szybko zanikają. Bardziej pieczołowicie kultywowane są tradycje muzycz-

ne i folklor taneczny. Warto przy tym pamiętać, że urządzone w szydłowieckim zamku Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych jest najważniejszą tego typu placówką w kraju.

Ponad 30 mln zł na renowację szydłowieckich zabytków

16 czerwca 2011 r. w najbardziej reprezentacyjnym zamkowym wnętrzu wicemarszałek województwa mazowieckiego i członek zarządu województwa mazowieckiego oraz Burmistrz Szydłowca podpisali umowę na unijne dofinansowanie projektu rewitalizacji centrum Szydłowca oraz zabytkowych obiektów miasta. Różnicę między unijną dotacją (26 mln zł) a kosztami zostaną uzupełnione z budżetu gminy. Łącznie 30,6 mln zł przeznaczono na renowację zamku, ratusza miejskiego, przebudowę budynku „Pod Dębem”, modernizację Rynku Wielkiego, skweru staromiejskiego oraz ulicy Radomskiej, a także budowę regionalnego centrum biblioteczno-multimedialnego.

Perty szydłowieckiej architektury

Pośród wielu zabytkowych obiektów zachowanych w Szydłowcu dwa stanowią szczególnie cenną pamiątkę złotego okresu rozwoju miasta. Wznoszący się pośrodku rynku renesansowy ratusz należy przy tym do najcenniejszych zabytków kultury mieszczańskiej w Polsce. Fara reprezentuje późny gotyk i jest najwspanialszym przykładem mecenatu Odrowążów, którzy wznosili podobne świątynie w kluczowych miejscowościach swych dóbr. Przy budowie i zdobieniu sztandarowych dla miasta i gminy budowli użyto miejscowego piaskowca.

Zawsze uśmiechnięta szydłowiecka Orkiestra Dęta

Miejska Orkiestra Dęta

Od 1910 r. uświetnia uroczystości państwowe i kościelne, imprezy kulturalne i festyny. Uczestnicząc w przeglądach i konkursach, godnie reprezentuje Szydłowiec. W 1997 r. 20 jej członków wzięło udział w odbywającym się w Warszawie na placu Marszałka Józefa Piłsudskiego koncercie Największej Orkiestry Strażackiej Świata, złożonej z 1500 muzyków (rekord wpisano do Księgi Rekordów Guinnessa). Wielokrotnie nagradzana orkiestra brała udział w prestiżowych ogólnopolskich wydarzeniach. W 2000 r. Władysław Ząbkiewicz odegrał hejnał mariacki przed Zamkiem Królewskim w Warszawie, rozpoczynając koncert jubileuszowy „Warszawa 2000”. W tym samym roku orkiestra uczestniczyła w jubileuszowym koncercie „Strażacy Ojcu Świętemu w darze”. W pełnym składzie orkiestra koncertuje kilkadziesiąt razy do roku. Jest chlubą miasta. W repertuarze ma oczywiście hymny, marsze i utwory sakralne. Wykonuje kompozycje klasyków, choćby Jana Sebastiana Bacha, nie stroni od muzyki rozrywkowej, wspomaga podczas występów głosami wokalistek. W 2008 r. nagrała swoją pierwszą płytę z kolędami. Historia zespołu rozpoczęła się ponad 100 lat temu, gdy szydłowieccy rajcy Edmund Engeman, Feliks Krzemiński, Wojciech Krzemiński, Wincenty Skrzyński, Józef Szeloch, Franciszek Wci-

ślo i Jan Ziółkowski uzyskali od carskiego gubernatora zgodę na naukę muzyki przy straży pożarnej w Szydłowcu. Był to pierwszy krok do stworzenia orkiestry dętej, która miała uświetniać miejskie uroczystości. 11 pierwszych instrumentów pochodziło z darów mieszczan. Pod auspicjami Straży Pożarnej orkiestra grała do 1969 r. Na ponad 20 lat patronat nad zespołem przejęły wtedy zakłady „Warel” (później „Profel”). Dyrekcja zakładów opiekowała się orkiestrą, zatrudniając jej członków spoza Szydłowca, łożyła na remonty instrumentów, umundurowanie i diety dla muzyków. W roku 1989, gdy zakłady przeżywały załamanie finansowe, orkiestrę przejęło miasto. Dwa lata później rozporządzeniem burmistrza przekształcono ją w Miejską Orkiestrę Dętą. Organizacyjnie zespół podporządkowany jest Szydłowieckiemu Centrum Kultury – Zamek. W jego obecnym składzie jest 29 muzyków i wokalistka. Kapelmistrz Henryk Kapturski prowadzi orkiestrę od 37 lat. Wśród muzyków są także jego syn Maciej i wnuk Bartek. W orkiestrze dominują ludzie młodzi, w większości uczniowie Mariana Nowaka, grającego od 60 lat (wstąpił w szeregi zespołu jako 12-letni chłopak). Jego dziełem jest uroczysty hejnał miejski. Melodia nawiązuje do śpiewki ludowej i rozbrzmiewa z ratuszowej wieży przy specjalnych okazjach.

Szydłowiec – kirkut

Sztetl

W języku jidysz oznacza miasto, miasteczko. Ma jednak głębszy sens – to żydowska wspólnota lokalna o specyficznym układzie społecznym i obyczajowości. Sztetle kontynuowały tradycje przedrozbiorowych gmin, które stanowiły zamkniętą całość. Osiedlenie się, założenie nowego warsztatu lub małżeństwo z przybyszem, wymagało akceptacji zarządu gminy. Sztetl posiadało własne elity kulturalne i intelektualne, pełniące funkcję lokalnych autoritetów (nie zawsze byli to ludzie bogaci). Takie zdarzenia, jak narodziny, małżeństwo, śmierć, zbiorowość przeżywała wspólnie. Opiekowano się miejscowymi żebrakami i chorymi. Dawało to poczucie bezpieczeństwa, z drugiej jednak strony życie każdego mieszkańca poddane było społecznej kontroli, a potrzebę prywatności uważano za coś podejrzanego. Statut gminy krakowskiej z 1595 r. ustanawiał m.in.: „Jeżeli ktoś przyjdzie do izby lub komory i zapuka, a w środku są ludzie i nie zechcą otworzyć, powinni być ukarani”. Wobec tych, którzy nie chcieli lub nie potrafili podporządkować się regułom społecznym, stosowano zróżnicowane kary: zakaz wstępu do synagogi, przegier, chłostę. Najdotkliwszą z nich był cherech, wykluczenie ze wspólnoty. W 2. poł. XIX w. tradycyjne sztetle zaczęły podlegać przemianom, głównie na skutek reform wprowadzanych przez państwa zaborcze, ale także pod wpły-

wem emancypacji i obyczajowych prądów modernizacyjnych. Skutkiem rugów była nadmierna urbanizacja Żydów, zwłaszcza w zaborze rosyjskim. Sytuacja taka utrzymała się w Polsce niepodległej, np. w Łucku (woj. wołyńskie) na 21 tys. mieszkańców w latach 30. było prawie 15 tys. Żydów (ponad 70%); w Orli (Białostoczczyzna) mieszkało 1167 Żydów (prawie 77% populacji); w Przytyku (Kielecczyzna) – 1852 (80,5%); w Wysokiem Litewskim (Polesie) – 1902 (90,6%). Żydowskich mieszkańców łączyło poczucie silnej więzi lokalnej, a słowo – „sztetl” nabrało emocjonalnie zabarwionego znaczenia, odpowiadając dzisiejszemu terminowi „mała ojczyzna”. Mimo że to miasta, takie jak Warszawa czy Kraków, stały się centrami kultury żydowskiej, zarówno ortodoksyjnej, jak i świeckiej, w okresie międzywojennym sztetle w niczym nie przypominały sennej prowincji. Działały w nich partie polityczne, biblioteki, teatry, kina, wychodziły gazety, odbywały się popularnonaukowe odczyty, w niektórych istniały kluby sportowe. W małych, nadgranicznych Baranowiczach wychodziły dwie codzienne gazety w języku jidysz, w Kolumny Żydzi wydawali 10 pism w języku polskim lub dwujęzycznych, a kino oraz teatr należały do właścicieli wyznania mojżeszowego.

Źródło: www.sztetl.org.pl

Zespół Rodzinny z Korzyc

Judaica

Wśród zachowanych poczesne miejsce zajmuje kirkut (cmentarz żydowski) w Szydłowcu. To jedna z największych judaistycznych nekropoli w Polsce. Zachwyca ornamentyką ponad 3 tys. zachowanych piaskowcowych płyt nagrobnych (macew). Przede wszystkim jednak jest pomnikiem barbarzyńsko zniszczonej podczas holocaustu kultury. Pamiątką po społeczności, która przynajmniej od XVI w. do II wojny światowej wpływała znacząco na gospodarczy obraz miasteczka i kulturę ziemi szydłowieckiej.

Kraina kamiennych Madonn

Można tak nazwać północną część gminy, bo w każdej niemal tamtejszej wiosce wznosi się figura Matki Boskiej. Najczęściej ze złożonymi modlitewnie dłońmi, gdyż kapliczki mają charakter wotywny. Wśród wykonanych z miejscowego piaskowca przeważają figury XIX-wieczne. Jest jednak szereg nowszych, z początków XX stulecia, oraz kilka ufundowanych po zakończeniu II wojny światowej.

Oprócz Matki Boskiej w korowodzie kamiennych figur ważne miejsce zajmuje także postać św. Jana Nepomucena.

Muzykanci z Korzyc

Na terenie gminy działa kilka zespołów folklorystycznych. Sławą przerasta pozostałe kapela rodziny Wyrwińskich, w której przynajmniej od trzech pokoleń kultywuje się tradycje muzyczne. Kunszt muzyków z Korzyc doceniany jest na festiwalach folklorystycznych w kraju, a nawet za granicą, chociaż główną ich sceną są sale bankietowe i weselne macierzystej gminy. Podstawowe instrumentarium stanowią skrzypce, harmonia pedałowa i bębenki. Od końca lat 90. działa także grupa taneczna barwnie prezentująca dynamiczne elementy regionalnego folkloru. Ludowe zespoły śpiewacze działają w prawie każdej wsi – mamy więc także „Zdziechowianki” ze Zdziechowa, „Kumosie” z Sadku, kapelę Henryka Siwaka w Chustkach, kapelę Danuty i Władysława Gawędów z Wysokiej. Wszyscy prezentują się chętnie podczas świąt miejskich i uroczystości dożynkowych.

Widok rynku w Szydłowcu, obraz olejny Józefa Szermentowskiego z 1854 r.

Szydłowieckie kalendarium

Rynek w Szydłowcu, grafika Zygmunta Vogla z 1795 r.

Spojrzenie na dzieje Polski z perspektywy współczesnej szydłowieckiej gminy można porównać do zaglądania przez wąskie okienko do wnętrza biblioteki z „Imienia róży” pióra Umberto Eco. Wydarzenia ważne dla całego kraju przeplatają się tutaj z lokalnymi, tworząc ciekawą mozaikę. Zwraca uwagę trwałość szydłowieckiego klucza, uformowanego przez Odrowążów – rodu rycerskiego, wywodzącego się najprawdopodobniej z Moraw. Herb linii, która od nazwy swych dóbr przyjmuje nazwisko Szydłowieckich, jest do dziś godłem miasteczka. Niezwykle ciekawe są dzieje miejscowego przemysłu, bazującego na rudach żelaza i piaskowcu – surowcach, w które natura obficie wyposażyła ziemię szydłowiecką. Wędrując tutejszymi ścieżkami, napotkamy liczne pamiątki przeszłości. Kalendarium ułatwi ich kojarzenie z konkretnymi wydarzeniami lub długofalowymi procesami historycznymi, jakie zachodzą na tym malowniczym skrawku Polski.

XII wiek

W Małopolsce kształtuje się rozległa domena Odrowążów. Ich ziemie graniczą od wschodu i południa z kompleksami dóbr biskupów krakowskich i wąchockich cystersów, a od północy z majątkami rodzowymi Rawiczów i Łąbedziów.

Osadnictwo wiejskie opiera się na prawie niemieckim, nasilając się przez dwa następne stulecia. Do obrony przeprawy przez rozlewiska

Korzeniówki przy trakcie Końskie – Wierzbica – Iłża, nieopodal wsi Szydłowiec, Odrowążowie wznoszą gród obronny. Równolegle kształtuje się organizacja kościelna diecezji krakowskiej. W Wysokiej pojawia się najstarsza na terenie dzisiejszej gminy parafia.

1360 r.

Kazimierz Wielki nadaje wsiom Odrowążów, m.in. Szydłowcowi, prawo średzkie (odmiana

Ulica Kąpielowa – lata 50. XX w.

prawa niemieckiego zastosowana na początku XIII w. w Środzie Śląskiej). Wieś uzyskuje samorząd, reprezentowany przez ławę gospodarzy. Na jej czele staje dziedziczny sołtys, sprawujący w imieniu właściciela władzę sądowniczą.

XIV wiek

U schyłku stulecia na prawym brzegu Korzeniówki wyrasta miejska osada targowa, która przyjmuje taką samą nazwę jak położona kilkaset metrów na zachód wieś Szydłowiec.

XV wiek

W 1427 r. właściciele dóbr szydłowieckich nadają osadzie miejskiej prawa wzorowane na sandomierskich. W 1470 r. zatwierdza je Kazimierz Jagiellończyk, nadając Szydłowcowi prawo magdeburskie. Na mocy królewskiego statutu mieszczańskie cieszą się wolnością osobistą i dziedziczną grunty. Miasto uzyskuje autonomię sądową; w imieniu właścicieli prawo egzekwuje wójt. Organy samorządowe przekształ-

cają się powoli w radę miejską z burmistrzem na czele. Z dokumentów wynika, że w I poł. XV w. rozwija się w Szydłowcu tkactwo, młynarstwo, piwowarstwo i kamieniarstwo. Przez miasto przebiega już wtedy szlak handlowy z Opoczna do Iłży, Wąchocka i Bodzentyna zwany „starym gościńcem” oraz „trakt królewski” prowadzący do Radomia. Szereg okolicznych wsi należy do drobnej szlachty: Wysoka, Krzcięcin, Ostałówek, Chustki.

Po lokacji miasta wieś Szydłowiec, określana jako Stara Wieś, przekształca się w przedmieście. Nadanie praw miejskich pociąga za sobą utworzenie parafii. Drewniany kościół św. Zygmunta istnieje od 1401 r. W 1493 r. rozpoczyna się budowa murowanej świątyni. Szydłowieccy Odrowążowie piastują coraz wyższe urzędy i pomnażają fortunę. W latach 1470–1480 Stanisław Odrowąż przystępuje do budowy zamku na miejscu wcześniejszego grodu, a jego synowie wznoszą murowaną farę, przekształcając zamek w rezydencję oraz rozbudowują miasto.

Zamek Szydłowieckich i Radziwiłłów – stan przed remontem, lata 60. XX w.

XVI wiek

Jeden z synów Stanisława – Krzysztof – osiąga godność kanclerza. Od 1515 r. rezyduje na Wawelu, wpływając znacząco na ówczesną politykę Rzeczypospolitej.

Lata 1532–1548

Wszelkie dobra szydłowieckie dziedziczy córka Krzysztofa – Elżbieta. Wychodząc za mąż za Mikołaja Radziwiłła „Czarnego”, wnosi mu je w wianie.

1553 r.

Ferdynand I, późniejszy cesarz, nadaje Mikołajowi Radziwiłłowi tytuł hrabiego na Szydłowcu. Niemal 250 lat (do 1802 r.) kluczem szydłowieckim włada osiem pokoleń Radziwiłłów. W peryferyjnym z perspektywy ich litewskich włości Szydłowcu bywają jednak rzadko, pozostawiając zarząd administratorom, zwanym starostami lub gubernatorami szydłowieckimi.

XVI wiek i pierwsza połowa XVII

Okres największej prosperity Szydłowca i okolicznych wsi szlacheckich, których liczba wzrasta. Na terenie karczowanych intensywnie kompleksów leśnych powstają liczne osady przemysłowe. Osadnictwo terenów rolnych charakteryzują regularne układy – ulicówki, rzędówki. Osady leśne mają luźną zabudowę. Sieć osadniczą uzupełniają folwarki, młyny zbożowe, potasznie, rudy, kuźnice, huty szkła i kopalnie. Szczególnego znaczenia nabierają kuźnice. Produkują około 16 ton żelaza rocznie. Takim samym mianem określa się także różne zakłady przetwarzające żelazo – fryszerki, topornie, gwoździarnie i szabelnie, wykorzystujące miejscowe rudy żelaza. Surowiec występuje na głębokości 7-17 m. W miejscowym przemyśle wykorzystuje się intensywnie drewno. Karczowiska zamienia się na użytki rolne i pastwiska. Obszary leśne kurczą się.

Szydłowiecki ratusz – lata 30. XX w.

Szydłowiecki ratusz na widokówce z początku XX w.

1512 r.

Na mocy przywileju Zygmunta I w Szydłowcu powstaje skład żelaza produkowanego w całej ziemi sandomierskiej (u zbiegu ówczesnych ulic Radomskiej i Skrzyńskiej). W efekcie miasto uzyskuje monopol na hurtowy handel tym towarem. Utrzymuje go do 1565 r., gdy Sejm znosi w ogóle prawo składu.

1591 r.

Powołana w Szydłowcu kongregacja kupiecka otrzymuje statut. Jej powstanie jest konsekwencją bogacenia się miasteczka. Podstawą rozwoju są przywileje, na mocy których odbywają się cotygodniowe targi, a 5 razy w roku – jarmark. Rośnie ranga przechodzących przez miasto traktów handlowych.

Koniec XVI oraz XVIII wiek

Tereny dzisiejszej gminy Szydłowiec znajdują się w obrębie Staropolskiego Okręgu Przemysłowego, którego dynamiczny okres rozwoju przypada na XVII i XVIII stulecie. Jeszcze w XIX w. jest to najważniejszy w kraju rejon górniczo-hutniczy. Największe fryszerki, a później piec pracują w Stefankowie koło pobliskich Chlewisk. Na terenie dzisiejszej gminy szydłowieckiej fryszerki zlokalizowane są w Długoszu i Kamiennej.

Inwestycje w Szydłowcu, przebudowa zamku na nowoczesną rezydencję oraz krajowe za-

potrzebowanie na budulec staje się impulsem do intensywniejszej eksploatacji piaskowca. Mimo to we wsiach, a nawet w mieście przeważają tańsze budynki drewniane. Plagą są pożary. W 1630 r. ogień niszczy 74 domy. Mieszczanstwo szydłowieckie tworzy nader barwną mozaikę narodową i wyznaniową. Już w 1576 r. pojawili się Szkoci, prześladowani w swoim kraju za opowiadanie się za obrządkiem rzymskokatolickim. Od końca XVI w. osiedlają się Żydzi (w XVIII w. stanowią około 25%, a w II poł. XIX niemal 74% miejskiej populacji). W I poł. XVII w. powstaje kolonia włoska, utworzona przez budowniczych zamku i ratusza.

Rośnie liczba cechów. Oprócz młynarzy, piwowarów i karczmarzy są szewcy, krawcy, kuśnierze, kuźnicy, kowale, ślusarze, hutnicy, konwisarze, postrzygacze, czapnicy, łąziebnicy i przekupnie. Księgi z końca XVI w. wspominają także mieczników, chirurga, aptekarza, mydlarza, złotnika i organmistrza oraz cech zbiorowy rzemieślników kunsztu żelaznego.

W tym czasie z kuźnic, młynów, łomów piaskowca, hodowli, rolnictwa i czynszów dobra szydłowieckie przynoszą Radziwiłłom około 15 tys. złotych polskich dochodu (intraty, jak wówczas mawiano).

Z drugiej strony ziemię szydłowiecką nęka co jakiś czas morowe powietrze, dając się szczególnie we znaki gęsto zaludnionemu miastecz-

Reprezentacyjna sala I piętra szydłowieckiego zamku na pocztówce z I połowy XX w.

ku. W XVII w., w trakcie nieustannych wojen, w które wciął się Rzeczpospolita, stacjonujące w Szydłowcu szwedzkie, saskie i rosyjskie wojska plądrują miasto.

1638-1649 r.

Ostatnie akcenty złotego wieku w dziejach miasta. Szydłowiec liczy ponad tysiąc mieszkańców. Na Rynku Wielkim powstaje okazały ratusz, a pierzeje wyznaczają kamienice najzamożniejszych mieszczan (10 budynków).

1652-1653 r.

Epidemia dżumy, która ogarnia cały kraj, pochłania życie 50% szydłowieckiej populacji.

1655-1660 r.

Wojna ze Szwecją prowadzi do wyludnienia ziemi szydłowieckiej oraz zubożenia zarówno mieszczan, jak i włościan.

1702-1721 r.

Kryzys pogłębiany wojną północną przejawia się między innymi zamknięciem łomów piaskowca, które pozostają nieczynne do połowy XIX w.

1778 r.

W Szydłowcu wyodrębnia się dzielnicę żydowską z rynkiem (tzw. Rynek Skateczny), bożnicą, chederem (szkołą) i mykwą (łaźnią rytualną) oraz kirkutem (cmentarzem).

Kościół św. Zygmunta w Szydłowcu od strony ul. Kamiennej na widokówce z początku XX w.

1795 r.

Po trzecim rozbiórce Polski Szydłowiec staje się częścią monarchii habsburskiej.

1802 r.

Po bezpotomnej śmierci ostatniego z Radziwiłłów rząd austriacki wystawia dobra szydłowieckie na licytację. Nabywa je Anna z Zamoyskich Sapieżyna, i rozpoczyna intensywną działalność oświatową.

1819 r.

Właścicielka klucza zakłada przy szydłowieckim rynku publiczną szkołę elementarną, w której pobiera nauki około 100 uczniów. Jej oświatowe działania wspiera Stanisław Staszic, zatrudniony w roli zarządcy dóbr szydłowieckich.

1809-1815 r.

Szydłowiec wchodzi w granice Księstwa War-

Hala produkcyjna fabryki nadwozi samochodowych Braci Węgrzeckich, lata 20. XX w.

szawskiego, a po klęsce Napoleona – powiązanej unią personalną z Rosją Królestwa Polskiego (do 1863 r., gdy Królestwo ulega likwidacji).

Lata 20. XIX wieku

Komisja Miast Królestwa Polskiego prowadzi planową akcję regulacyjną. Pośród 140 objętych nią miast jest Szydłowiec. Prace prowadzi się według przygotowanych specjalnie planów pomiarowych. Główną ulicę, którą przeciągają wozy wyładowane wyrobami żelaznymi, brukuje się. Usuwa się przy niej podcienia i układa chodniki. Następuje przełom w budownictwie. W 1820 r. na 256 szydłowieckich domów tylko 36 jest murowanych. Reszta drewniana, nierzadko z zagrodami i inwentarzem, bo właściciele utrzymują się z hodowli i prac rolniczych.

1828 r.

Anna z Zamoyskich Sapieżyna sprzedaje dobra szydłowieckie skarbowi państwa za kwotę 2.254.454 złotych polskich.

1831 r.

W trakcie powstania listopadowego w zakładach żelaznych ziemi szydłowieckiej produkuje się broń dla polskich wojsk. Ponadto ze wsi pobiera się rekruta i spyżę dla oddziałów powstańczych. Po starciach zbrojnych w mieście wybucha pożar. Straty szacuje się na przeszło 41 tys. złotych polskich. Ponadto w ramach sankcji Rosjanie rekwirują żywność i furazę dla koni. Po upadku powstania represjonują aktywnych uczestników. Dochodzi do aresztowań, konfiskat majątku i rewizji tytułów szlacheckich. Handel napotyka trudności, bo na granicy z Rosją towary z Królestwa Polskiego obłożone zostają cłem.

1851 r.

Zniesienie ceł w handlu z Rosją sprzyja ożywieniu gospodarczemu.

1860 r.

Następuje zrównanie Żydów ze stanem mieszczańskim. W Śmiłowie uruchamia się nowy łom piaskowca, który przekształca się z czasem w największy kamieniołom w regionie.

Ratusz z wieżą zniszczoną w czasie I wojny światowej, ok.1915 r.

1863 r.

Wybucho powstanie styczniowe. Ochotnicy pod dowództwem Mariana Langiewicza gromadzą się w Jastrzębiu, SzydłóWKu i Sadku. Langiewicz atakuje z nimi stacjonującą w SzydłóWcu 2. rotę mohylewskiego pułku piechoty, 400 żołnierzy kwaterujących w domach przy rynku, w ratuszu oraz w koszarach na obrzeżach miasta. Powstańcom udaje się wyprzeć Rosjan, ale wkrótce tracą przewagę i rozproszeni przechodzą do działań partyzanckich. Jednym z inspiratorów i przywódców powstania w guberni radomskiej jest szydłowiecki proboszcz Aleksander Malanowicz. W ramach popowstaniowych represji Rosjanie pozbawiają go stanowiska dziekana, likwidują siedzibę dekanatu w SzydłóWcu i konfiskują majątek kościelny.

1864 r.

Uwłaszczeni ukazem carskim chłopci otrzymują ziemię, na której pracowali, i prawo jej dziedziczenia. Powoduje to upadek gospodarki

folwarcznej opartej na pracy pańszczyźnianej. Chwieją się ekonomiczne podstawy ziemiańskiej egzystencji. Prowadzi to z jednej strony do parcelacji folwarków, z drugiej – wymusza wprowadzanie nowoczesnych, wydajniejszych form gospodarowania, hodowli i upraw.

1876 r.

Kolejny katastrofalny pożar w dziejach miasta. Płomienie trawią 85% zabudowy. Podczas odbudowy upowszechnia się stosowanie miejscowego piaskowca jako materiału budowlanego, co powoduje odrodzenie przemysłu wydobywczego i kamieniarstwa.

1885 r.

Powstaje kolej łącząca Dąbrowę Górniczą z Kielcami, Radomiem i Dęblinem. Tereny dzisiejszej gminy przecinają wkrótce tory kolejek wąskotorowych, którymi do stacji kolejowej Szydłowiec dowozi się urobek z kamieniołomów, tarcicę z Aleksandrowa i wyroby żelazne z huty w Chlewiskach.

XIX/XX wiek

Przełom stuleci jest okresem intensywnego rozwoju przemysłu. Gospodarcze znaczenie cechów zanikło. Nadszedł czas fabrykantów, prowadzących browary, garbarnie, zakłady obróbki piaskowca, zakłady metalowe, fabrykę wozów gospodarczych, hutę szkła, fabrykę kafli, cegielnię, młyn, a przede wszystkim kamieniołomy.

1914–1918 r.

Szydłowiec staje się teatrem działań zbrojnych tylko w początkowej fazie I wojny światowej (lata 1914–1915). Żołnierze armii austro-węgierskiej i niemieckiej polegli w czasie walk spoczywają na szydłowieckim cmentarzu. Zniszczenia w gminie są w większym stopniu efektem taktyki wycofujących się Rosjan, którzy pozostawiają za sobą „spaloną ziemię”, aniżeli wymiany ognia. Ogromnych natomiast strat doznaje miejscowy przemysł, gdyż wojska obu stron plądrują zakłady, wywożąc urządzenia i produkcję.

1919 r.

W wolnej Polsce miejscowe zakłady i warsztaty uruchamia się niemal od zera. Szydłowiec staje się jednak dość szybko znaczącym ośrodkiem przemysłu garbarskiego (w latach 1919–1920 przy Słomianej i Zamkowej działa 11 garbarni), metalowego i kamieniarskiego.

1928 r.

Trakt krakowski (dzisiejsza droga E77), otrzymuje nawierzchnię asfaltową.

Lata 30. XX wieku

Światowy kryzys gospodarczy powoduje załamanie rozwoju gospodarczego.

1939–1945 r.

Wybucho II wojna światowa. Na terenie gminy toczą się w początkach września zacięte walki. Ciała poległych pod Barakiem żołnierzy, pochowanych na polu bitwy, przenosi się w listopadzie i grudniu na szydłowiecki cmentarz; w Baraku wznosi się dziś pomnik ku ich czci.

Niemcy zajmują Szydłowiec 9 września 1939 r. Po upadku Warszawy tworzą na terenie browaru obóz przejściowy dla polskich żołnierzy i oficerów.

Lasy Przysusko-Szydłowieckie leżą na obrzeżach obszaru objętego działaniami oddziału majora Henryka Dobrzańskiego (Hubala), który odmówił kapitulacji i kontynuował walkę w lasach Kielecczyzny. Jednak i tutaj jego akcje pociągają za sobą krwawy odwet okupanta. Po 1940 r. do wojny partyzanckiej z hitlerowcami dołączają inne oddziały formowane przez SZP i ZWZ, a później AK. Ich walkę upamiętniają liczne mogiły i kwatery na miejscowych cmentarzach. Konspirację – również finansowo – wspierają właściciele ziemskich majątków. Niemcy „rozwiązują w Szydłowcu kwestię żydowską”, tworząc otwarte getto. Już pod koniec listopada 1939 r. nakazują Żydom noszenie opaski z Gwiazdą Dawida, a następnie pozbawiają praw i majątków. W 1942 r. na zamku i w strzeżonym ściśle getcie zamykają ponad 16 tys. obywateli polskich wyznania mojżeszowego (w tym uciekinierów i przesiedleńców z innych obszarów), by następnie skierować ich transportami kolejowymi do obozu zagłady w Treblin-

Dzwonnica kościoła św. Zygmunta od strony ul. Kamiennej, lata 60 XX w.

Wnętrze prezbiterium kościoła św. Zygmunta z ołtarzem głównym i balustradą na widokowce z początku XX w.

ce. W czasie kolejnej akcji w 1943 r. ofiarami hitlerowców pada pięć tysięcy Żydów. Ulica Kolejowa, którą pędzono ich do wagonów zyskuje miano „krwawej drogi”. Okupant niszczy metodycznie dzielnicę żydowską i zabudowania fabryczne.

1945 r.

Rosjanie zajmują Szydłowiec bez walki w styczniu 1945 r., ale bombardują miasto, zabijając mieszkańców i własnych żołnierzy. Uszkodzeniu ulega wiele budynków, m.in. ratusz. Wojnę przetrwało trzy tysiące mieszkańców Szydłowca, w tym niewiele ponad 100 Żydów (przed wojną stanowili ponad 70% miejskiej populacji). Kształtuje się władza ludowa. Członkowie AK są prześladowani i represjonowani. Ze zubożonego i zniszczonego obszaru ludność emigruje na ziemie zachodnie.

Czasy PRL

Władza ludowa przeobraża cywilizacyjnie ziemię szydłowiecką, upowszechniając oświatę, elektryfikując miejscowości i budując drogi. Pozyскиwaniu potrzebnych surowców towarzyszy proces nacjonalizacji zakładów przemysłowych i prywatnej własności ziemskiej. Na ich miejsce powstają państwowe zakłady z największym przedsiębiorstwem – Szydłowieckimi Zakładami Kamienia Budowlanego. Pozyскиwany przez nie surowiec służy m.in. do odbudowy Warszawy.

W 1967 r. miasto zdobywa tytuł Mistrza Gospodarności.

Restauruje się szydłowieckie zabytki, ale zrujnowaną stylową zabudowę uzupełnia i modernizuje, wznosząc typowe dla okresu PRL pudełkowate pawilony, a później wielorodzinne domy mieszkalne. Do dziś osiedla bloków z wielkiej płyty rozkładają się pierścieniem wokół szydłowieckiej starówki.

W 1975 r. W szydłowieckim zamku rozpoczyna działalność Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych, jedna z najważniejszych placówek w regionie, niepowtarzalna w skali kraju.

1975 r.

Dzisiaj zamek jest także siedzibą wielu organizacji i instytucji, działających pod egidą Szydłowieckiego Centrum Kultury.

Lata 90. XX wieku

Lata 90. XX wieku

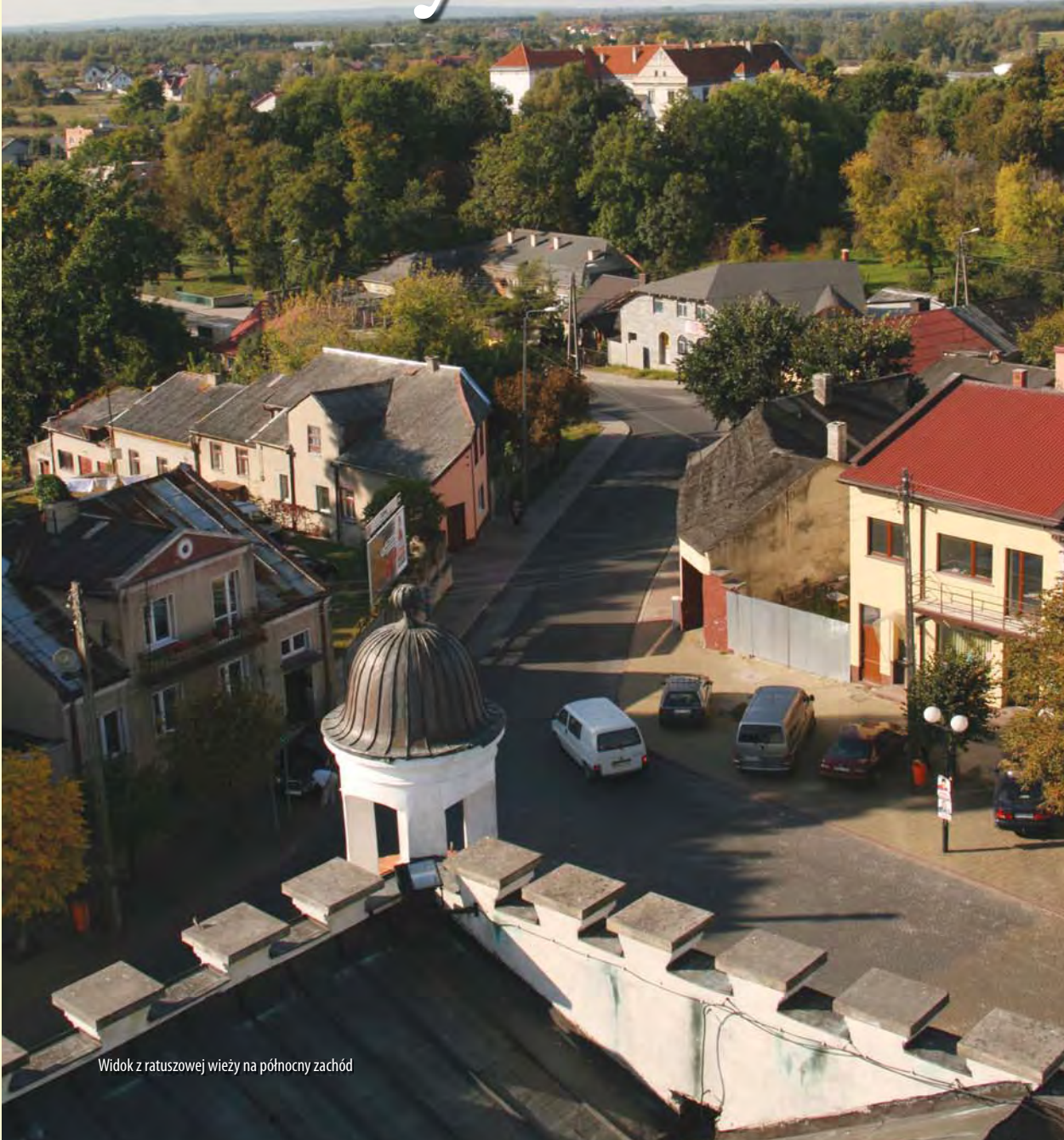
Przełom ustrojowy przynosi wolne wybory parlamentarne. Powołuje się samorząd terytorialny i cyklicznie przeprowadza wybory do władz lokalnych. Szydłowiec wkracza na drogę wolnorynkowych i demokratycznych przemian. Własność prywatna i aktywność gospodarcza znowu zaczynają odgrywać większą rolę. Szydłowiec staje się stolicą gminy miejsko-wiejskiej i powiatu, objętych od 1 stycznia 1999 r. granicami dużego województwa mazowieckiego.

Pierwsza dekada XXI wieku

W 2004 r. miasto otrzymuje Nagrodę Gospodarczą „Skrzydła”. W 2005 r. pełni funkcję Stolicy Kulturalnej Mazowsza, w 2007 r. otrzymuje tytuł „Gminy Fair Play”. Najwięcej nagród przynosi rok 2009. Szydłowiec zostaje „Mazowiecką Gminą Roku” i otrzymuje tytuł z certyfikatem „Gmina Atrakcyjna Turystycznie”.

Tranzytem przez Szydłowiec

Widok z ratuszowej wieży na północny zachód

Szydłowiec – zegar słoneczny na południowej elewacji kościoła św. Zygmunta

Tranzylem przez szydłowiecką gminę

Najważniejszą arterią komunikacyjną jest droga krajowa nr 7 (E77): Warszawa – Radom – Kraków. Przebiega przez gminę niemal południkowo, przecinając jej wschodnie obszary. Ośią komunikacji wewnętrznej jest droga wojewódzka nr 727 łącząca Szydłowiec z Chlewiskami na zachodzie (kierunek Przysucha) i Jastrzębiem na wschodzie (kierunek Wierzbica). Orońsko leży przy szosie E7 na północ od Szydłowca. Dojazd do Mirowa odbywa się drogami lokalnymi. Drogi gminne są sukcesywnie modernizowane z funduszy gminy, przy wsparciu województwa mazowieckiego.

Przez gminę przebiega także linia kolejowa (Radom – Skarżysko Kamienna), ale położenie oddalonej aż o 5 km na wschód od centrum miasteczka stacji pomniejsza znaczenie tego środka publicznej komunikacji.

Stacje benzynowe

Szydłowiec, ul. Kościuszki 124
Szydłowiec, ul. Kościuszki 223
Barak (przy E77, całodobowa)
Zdziechów (przy E77, całodobowa)

Odległości* z Szydłowca

Warszawa: 137 km
Łódź: 143 km
Kraków: 165 km
Radom: 29 km
Skarżysko-Kamienna: 16 km
Chlewiska: 8,5 km
Jastrząb: 8 km
Mirów: 16 km
Orońsko: 16 km
Przysucha: 28 km
Wierzbica: 18 km

* www.viamichelin.pl

Dwór Józefa Brandta w Orońsku – obecnie Centrum Rzeźby Polskiej

Przez stulecia Szydłowiec emanował ekonomicznie i kulturalnie na okolicę. W efekcie w miejscowościach rozrzuconych również poza granicami dzisiejszej gminy znajdziemy obiekty związane z historią miasteczka i ziemi szydłowieckiej. Niedługo losy tych, zdarwałoby się odrębnych miejscowości, łączył fakt przynależności do wielkiego majątku ziemskiego, pozostającego w rękach najpotężniejszych rodów Rzeczypospolitej. Współcześnie, wszystkie te miejsca stanowią interesujące cele wycieczek. Rozlokowane wokół Szydłowca są przy tym łatwo dostępne. Podróżując drogami E77 i 727, zwróćmy na nie uwagę.

Orońsko – **Centrum Rzeźby Polskiej**

Mieści się w zespole pałacowym rozbudowanym przez malarza Józefa Brandta. Urzeczony krajobrazem i kulturalną atmosferą ziemiańskiego dworu artysta osiadł tu, poślubiwszy wdowę po przyjacielu. Goszcząc innych artystów na przełomie XIX i XX stulecia, uczynił z Orońska ważny ośrodek sztuki polskiej. W 1965 r. miała miejsce pierwsza wystawa rzeźby, urządzona w plenerze, w parku. Jako stała placówka muzeum funkcjonuje od 1981 r., a jego działalność wspiera powołana do życia pod koniec lat 90. fundacja im. Józefa Brandta.

Imponująca kolekcja muzeum liczy obecnie 621 rzeźb, obiektów i instalacji. Ponadto 173 ekspozycje są bezterminowymi depozytami, a zbiory wzbogacają jeszcze rysunki, obrazy i tkaniny artystyczne w liczbie około 70. W latach 1989–1992 wzniesiono nowy gmach Muzeum Rzeźby Współczesnej i zaaranżowano stałą wystawę rzeźby parkowej. Wśród 97 wystawionych w parku eksponatów znajduje się figura Heraklesa z Anteuszem, pochodząca z parku Radziwiłłów otaczającego szydłowiecki zamek. CRP można zwiedzać codziennie oprócz poniedziałków (www.rzezba-oronsko.pl oraz www.sculpture.art.pl).

Świerczek – koszarka drogowa

Chustki – Madonna z 1898 r.

Wyrzeźbiona z miejscowego piaskowca Madonna stała się obiektem kultu i pielgrzymek w okresie międzywojennym. Z opowieści nacnych świadków wynikało, że Matka Boska płacze krwawymi łzami. Kościół nie uznał

cudu, a prowadzone badania naukowe nie doprowadziły do wyjaśnienia przyczyn niezwykłego zjawiska. Gdy wybuchła II wojna światowa, Madonna z Chustek przestała płakać. Przyjmuje się więc, że chciała ostrzec ludzi przed nadciągającym niebezpieczeństwem, jednak jej znaki nie zostały właściwie odczytane. Figura znajduje się po prawej stronie trasy E77 (w kierunku z Radomia do Szydłowca), tuż za skrzyżowaniem z lokalną drogą do Zdziechowa. Nieco wcześniej zielona tablica informuje, że wjeżdżamy w granice gminy Szydłowiec.

Chustki – Madonna z 1898 r.

Świerczek – koszarka drogowa

Dom dróżnika wzniesiony w 1840 r. przy drodze państwowej z Warszawy do Krakowa. Spośród miejscowej zabudowy wyróżniają go rytmiczne podziały elewacji i arkadowe obramienia okien. Zamieszkujący koszarkę urzędnik odpowiadał za stan powierzonego mu odcinka traktu. Podobny obiekt zachował się w pobliskim Dobrucu, w gminie Orońsko.

Barak – Pomnik Żołnierzy Września 1939

W Świerczku na uwagę zasługuje również wotywna figura Matki Boskiej z 1903 r. Stoi przed Zajazdem „Świerczek”, po prawej stronie drogi E77 (w kierunku z Szydłowca do Radomia).

Barak – *Pomnik Żołnierzy Września 1939*

Jedno z ważniejszych miejsc pamięci związane z wojną obronną we wrześniu 1939 r. W tym rejonie, należące do 36. dywizji piechoty pułki 163 i 165 odpierały ataki niemieckich oddziałów pancernych. Poległo 124 polskich żołnierzy. Ich kwatery znajdują się na szydłowieckim cmentarzu parafialnym. Monument usytuowany jest po prawej stronie trasy E77 (w kierunku Skarżyska-Kamiennej od Szydłowca), przy parkingu samochodowym.

Chlewiska

Zapewne najciekawsza miejscowość w pobliżu Szydłowca, która swą świetność zawdzięcza Odrowążom, władającym nią od XIII do

drugiej połowy XVIII w. Tutejsza gałąź rodu przyjęła od nazwy miejscowości nazwisko Chlewicy. To oni około 1605 r. wzniesli istniejący do dziś dwór obronny, przebudowując starszą fortalicję. Jednym z głównych źródeł dochodów ich rozległych dóbr była produkcja żelaza, w dymarkach, kuźnicach wodnych, a wreszcie w wielkich piecach i fryszerkach. Sięgające średniowiecza tradycje przemysłowe kontynuowali późniejsi właściciele wsi. W 1892 r. wzniesiono tutaj ostatni na ziemiach polskich zakład wielkopiecowy, wykorzystujący przy wytopie surówki węgiel drzewny. Chlewiski wielki piec o wydajności 13 ton surówki na dobę wygaszono dopiero w 1940 r. Ciekawym zabytkiem jest też miejscowy kościół parafialny św. Stanisława rozbudowany na początku XVI w. przez Odrowążów, kilkakrotnie modyfikowany w XVII i XVIII stuleciu. Na szczególną uwagę we wnętrzu kościoła parafialnego zasługują kamienne nagrobki i piękna Madonna z ołtarza głównego – gotycka rzeźba Matki Boskiej

Chlewiska – pałac Odrowążów

z Dzieciątkiem, wykonana z lipowego drewna około 1430 r. Otoczony pięknym parkiem zamek w Chlewiskach mieści dziś luksusowy hotel, centrum konferencyjne i SPA (www.manorhouse.pl), a Zabytkowa Huta Żelaza – oddział warszawskiego Muzeum Techniki. Hutę można zwiedzać codziennie oprócz poniedziałków i świąt urzędowych (www.muzeum-techniki.waw.pl).

Szydłówek – kamieniołomy

W okolicach Śmiłowa i Szydłowka rozciąga się największy współczesny rejon eksploatacji szydłowieckiego piaskowca. Do poszczególnych zakładów, zarówno prywatnych, jak i państwowych, kierują widoczne z drogi nr 727 tablice. W konsekwencji w okolicy Szydłowca i Jastrzębia rozwinęły się zakłady kamieniarskie, wykonujące zarówno wykończeniowe prace budowlane (elewacyjne), galanterię – od detali zdobniczych do wykorzystania w domu lub ogrodzie po płyty nagrobne, jak i zajmujące się konserwacją kamienia.

Jastrzęb – kościół św. Jana Chrzciciela

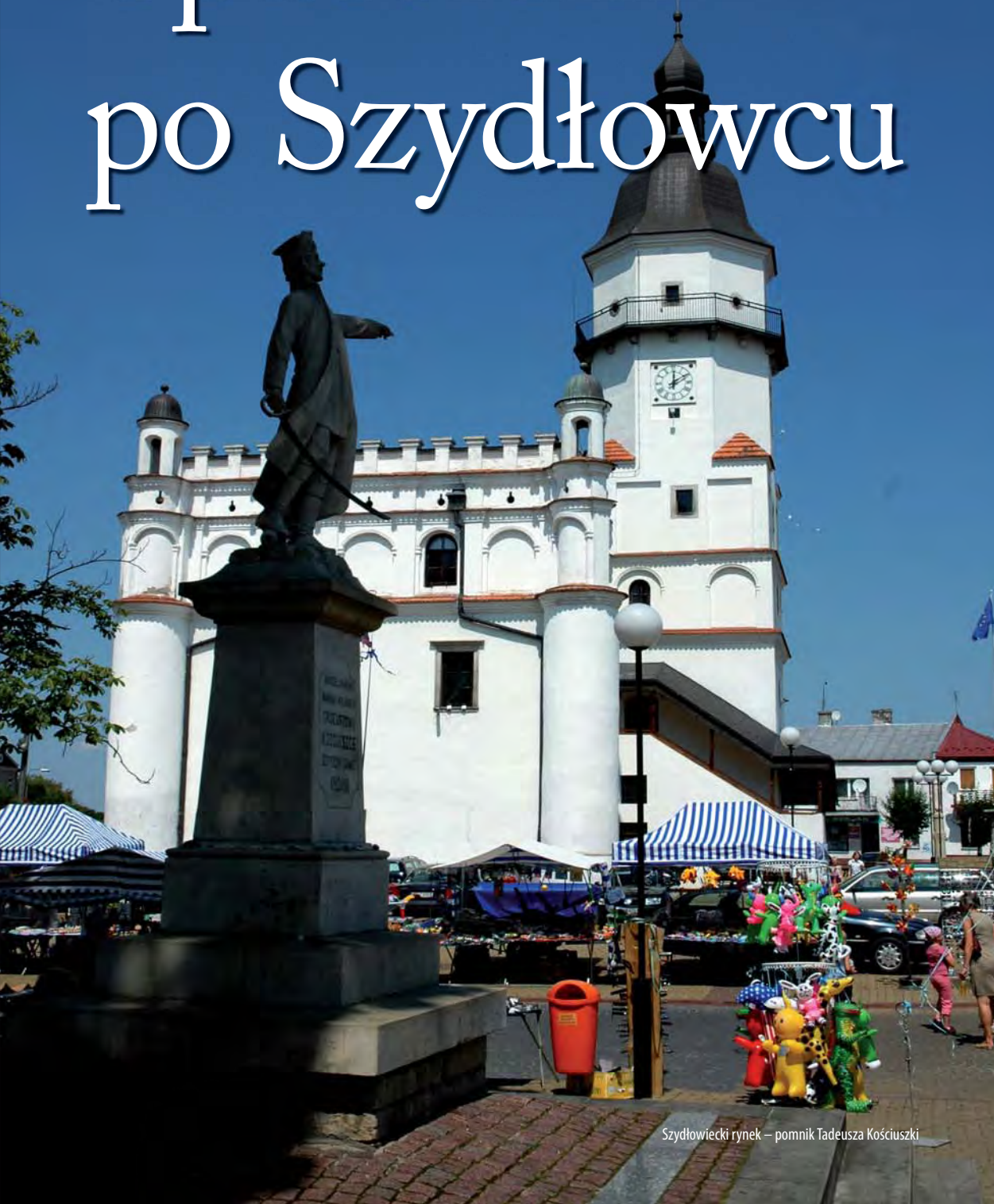
Wzniesiony na szczycie jednego ze wzgórz, na miejscu drewnianej budowli z XV w., imponuje monumentalną bryłą. Zręby świątyni pochodzą z 1677 r. Jednak współczesny wygląd jest dziełem Jarosława Wojciechowskiego, który dokonał przebudowy w latach 1909–1928. Nadając bryle neoromański kształt, architekt wykorzystał szydłowiecki piaskowiec, wydobywany w pobliskich łomach w Śmiłowie i Szydłowku.

Jastrzęb – kościół pw. św. Jana Chrzciciela

Spacerem po Szydłowcu

Szydłowiec – kościół pw. św. Zygmunta

Zwiedzając miasteczko o wspaniałych zabytkach, poznamy jego historię i naturalne warunki, w których się rozwinęło. W sięgającym bowiem średniowiecza układzie urbanistycznym, w poszczególnych budowlach i przebiegu ulic, czytamy niczym w otwartej księdze. Jej najważniejsze rozdziały dotyczą podstań rozwoju, który opierał się na nadawanych przez właścicieli prawach, potwierdzanych później królewskimi przywilejami, żydowskiej kultury, która pojawiła się tutaj pod koniec XVI w., a odeszła w przeszłość bestialsko zniszczona przez hitlerowców w czasie holocaustu, miejscowego rzemiosła i przemysłu, w którym kluczową rolę do dziś odgrywa wydobywanie i obróbka piaskowca. Niezwykle ciekawe pod względem geologicznym nieczynne już kamieniołomy z zabytków kultury przemysłowej przekształcają się na naszych oczach w sanktuaria przyrody. Najciekawsze miejsca łączy ścieżka edukacyjna, przy której ustawiono tablice informacyjne. W niniejszym przewodniku miasteczko przedstawione jest w trzech odsłonach. W pierwszej – centrum z najważniejszymi obiektami historycznymi. W drugiej – południowa część, w której odkrywamy geologiczną przeszłość oraz skarb ziemi szydłowieckiej, jaki stanowią zasoby piaskowca. Tematem trzeciej są ślady nieistniejącej już kultury szydłowieckich Żydów.

W sercu miasta

Centrum Szydłowca jest żywą ilustracją XVI-wiecznej rozprawy „Między panem, wójtem – a plebanem”. Na złoty okres w dziejach Rzeczypospolitej Szlacheckiej przypadło przecież apogeum rozwoju miasta. Zamek właścicie-

li, ratusz i fara świadczą o pozycji, jaką wówczas zajmowało. Rynek Wielki – najważniejszy z szydłowieckich placów, wyznacza podobnie jak przed wiekami centrum miasta. Wybiegają z niego ulice: Radomska, Kapielowa, Rzeczna, Źródłana, Kamienna, Kielecka i Kilińskie-

Manierystyczny pręgierz miejski z alegoryczną figurą kobietą przedstawiającą pychę, tzw. „Zośka”, XVII w.

go, wskazując kierunki traktów od wieków łączących miasto ze światem. Pośrodku wznosi się ratusz, zaś od południa fara – najwspanialsze zabytki, a zarazem symbole Szydłowca. Nieznaczne oddalenie zamku przypomina o dystansie znamionującym stosunki właścicieli rozległych włości z mieszkańcami.

Cztery rynki

Tyle właśnie posiadał ich Szydłowiec w przeszłości. Od zarania dziejów najważniejszym i największym był Rynek Wielki, nazywany także Katolickim. Po wzniesieniu ratusza utrwaliły się jego administracyjne funk-

cje i rola centralnego miejskiego placu. W latach powojennych przemianowano nazwę na plac gen. Karola Świerczewskiego. Rynek Skaleczny, zwany Żydowskim, stanowił centrum dzielnicy, wyznaczonej do zasiedlania ludności wyznania mojżeszowego. Obecnie to plac Marii Konopnickiej. Ważną rolę w rozwoju gospodarczym odgrywał Rynek Składowy zwany też Słomianym, a obecnie – plac Wolności. U zbiegu ulic Iłżeckiej, Kieleckiej i Kościuszki istniał jeszcze czwarty rynek, zwany Plebańskim. Czas zatarł funkcje i znaczenie tego miejsca.

Ratusz

Góruje nad rynkiem wysoką wieżą, z której roztaczają się rozległe widoki na miasteczko i okolice. Dostawiona do ratusza od wschodniej strony wieża, u dołu jest kwadratowa, wyżej ośmioboczna. Przykrywa ją kopulasty hełm. Cztery strony świata wyznaczają tarcze umieszczonego na wieży zegara. Ratusz wznoszono przez 27 lat od 1602 do 1629 r. Ozdobą budynku jest wieńcząca ściany attyka z powtarzającymi się rytmicznie arkadowymi blendami i pi-

Pręgierz miejski z maskaronami, początek XVII w.

Utalentowany rezydent

W ratuszu, w izdebce udostępnionej przez burmistrza, spędził ostatnie dwa lata życia Władysław Aleksander Malecki (1836-1900), malarz pejzażysta, który w Europie zastąpił alpejskimi panoramami. W szydłowieckim Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych znajdują się jego dwa obrazy: „Pejzaż z łódką” z 1890 r. i „Pejzaż z kapliczką” namalowany przed 1869 r.

lastrami. Umieszczone tam otwory strzelnicze nadają budowli obronny wygląd. W narożnikach umieszczono wieżyczki-laternie przykryte hełmami podobnymi do tego na wieży. Wsparta potężnymi skarpami budowla wywiera solidne wrażenie na przybyszach. Budowniczym ratusza był Kacper Fodyga, a wśród wielu rzemieślników zatrudniono utalentowanego kamieniarza Jana Herbka. To ich kunszt sprawił, że późnorenesansowy szydłowiecki ratusz zalicza się dziś do najwybitniejszych mieszczkańskich budowli w Polsce. Do budowy użyto miejscowego piaskowca. A co ciekawe, ratusz postawiono bezpośrednio na skale, dobrze widocznej w piwnicach zajmowanych obecnie przez restaurację „Piwnica Szydłowiecka”.

Przed ratuszem znajdują się dwa przegięrze, przy których wymierzano kary. Ustawiony przy północno-wschodnim narożniku ma kształt kolumny ozdobionej wieńcem maszkaronów. Żelazne okowy służyły do przywiązania rąk skazanym. Do drugiego, przy południowo-wschodnim narożniku ratusza, przylgnęła nazwa Zośki. Zapewne dlatego, że ponad pękatym brzuścem ma metalową galeryjkę z ustawioną w środku kobiecą postacią. Jak egzekwowano dawnymi czasy prawo, można wnosić z kronikarskiego zapisu z czasów raddziwiłłowskich (1600 r.). Jeden z mieszczan zarzucił żonie nierządne czyny z innym mężczyzną. Oskarżony był człowiekiem ustosunkowanym, więc uniknął kary. Kobieta – jak wspomniano w notatce – „w pręgi bita i wygnana nie ma w majętności Jego Książęcej Mości mieszkać”.

Kościół parafialny św. Zygmunta

Fara zajmuje południową stronę rynku. Wzniesił ją na miejscu drewnianego kościoła Odrowążowie Szydłowieccy w latach 1493-1509. Jako budulca i w tym przypadku użyto miejscowego piaskowca. Kościół ma układ halowy z nawą na rzucie prostokąta i przylegającym do niej prezbiterium z zakrystią oraz skarbczykiem. Jego architektura zbliżona jest do innych świątyń wznoszonych przez różne gąłęzie Odrowążów w ich północnomalopolskich

dobrach, w I połowie XVI w. (w Ćmielowie, Żarnowie, Chlewiskach i Końskich). Wkrótce dobudowano do kościoła 2 boczne kaplice. Od południa – Matki Boskiej, która służyła Odrowążom jako mauzoleum (przedstawiciele rodu chowano w podziemiach). Patronem północnej kaplicy jest św. Stanisław ze Szczepanowa. Na przykościelnym placu znajdują się liczne tablice nagrobne, upamiętniające szlachtę, mieszczan i księży. Natomiast na ścianach kościoła wydrapano szereg nazwisk, czcząc prawdopodobnie w ten sposób pochowanych na przykościelnym cmentarzu, których rodzin nie było stać na ufundowanie tablic. Najstarszy napis epitafijny pochodzi z 1592 r. Mury świątyni zdobią także dwa XVII-wieczne zegary słoneczne. Wolno stojąca dzwonnica pochodzi z XVI w. Ją także wybudowano z miejscowego piaskowca.

We wnętrzu świątyni nie brak cennych elementów wyposażenia. Inicjator budowy mурowanej fary, Jakub Odrowąż – ufundował do głównego ołtarza poliptyk złożony z 18 scen (obecnie ołtarz znajduje się w kaplicy Matki Boskiej). Centralną kwatere zajmuje Wniebowzięcie Matki Boskiej. Sportretowano tam także fundatora, którego rozpoznamy w postaci rycerza z herbową tarczą. Towarzyszą mu małżonka i córki. Po bokach przedstawiono święte dziewice – Agnieszkę i Katarzynę oraz Barbarę i Dorotę. Poniżej – Opłakiwanie Chrystusa i Zmartwychwstanie. Po zamknięciu skrzydeł oczom wiernych ukazują

Wielkanocny Chrystus

Oprócz zachowanych w bocznych ołtarzach późnogotyckich rzeźb oraz krucyfiksu na belce tęczowej z Szydłowca pochodzi prawdziwy unikat – procesyjna figura Chrystusa na osiołku (od 1904 r. w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie). Podobną rzeźbą syczy się klasztor klarysek w Starym Sączu. Szydłowieckiego Chrystusa wykonano w latach 60. XV stulecia. Po II wojnie światowej posłużył za wzór wykonawcom figury używanej we wsi Tokarnia podczas uroczystej procesji w Niedzielę Palmową.

Ołtarz w kościele pw. św. Zygmunta

się męczennicy: Jan Chrzciciel i Jan Jałmużnik, Szczepan i Wawrzyniec, Wojciech i Wacław oraz Stanisław i Florian. Po zakryciu centralnej sceny skrzydłami – cykl Męki Pańskiej złożony z 8 scen: Modlitwa w Ogrójcu, Pojmanie Chrystusa, Chrystus przed Kajfaszem, Sąd Piłata, Biczowanie, Upadek pod krzyżem, Oczekiwanie na mękę oraz Ukrzyżowanie. W predelli (wąskim pasie u podstawy ołtarza) umieszczono Rodzinę Marii, opisując w banderolach występujące na obrazie osoby. Są tam

także dwa herby – orzeł Jagiellonów i godło Odrowążów. Ołtarz wieńczy ażurowa dekoracja z pędów winorośli uginających się od obfitych kiści owoców.

Wewnętrzne ściany świątyni pokrywa bogata polichromia, której wykonanie przypisuje się Stanisławowi Samostrzelnikowi, cystersowi z Mogiły (żył w latach 1480-1541), pełniącemu funkcje kapelana Krzysztofa Szydłowieckiego. Na uwagę zasługuje sklepienie prezbiterium reprezentujące typ gwiazdzisto-sieciowy. Mistrz, który je wykonał, pozostawił na północnej ścianie kościoła unikatowy plan swego dzieła, w skali 1:1. Ciekawy renesansowy strop rozciąga się nad chórem muzycznym. Podzielony jest na kasetonowe kwatery wypełnione rzeźbionymi i malowanymi rozetami (podobny strop ufundowali Szydłowieccy w opatowskiej kolegiacie). Cennym, również renesansowym dziełem jest płyta nagrobna z czerwonego marmuru, wmurowana w ścianę prezbiterium. Przedstawia Mikołaja Szydłowieckiego w zbroi z rodzowym herbem Odrowąż.

Mezaliani magnata

Wbrew rodzinie Mikołaj Radziwiłł, potomek jednej z najpotężniejszych rodzin magnackich Rzeczypospolitej, poślubił siostrę szydłowieckiego proboszcza – Marię Gawdzicką. Ich małżeństwo należało do udanych. Bohaterowie romantycznej miłosnej historii zakończonej mezaliansem, stali się pierwowzorami postaci z powieści Heleny Mniszkówny „Trędowata”. Zwiedzający kościół dotykają pomnika Marii, wciąż bowiem żywy jest przesąd, że przyniesie to spełnienie miłosnych pragnień.

W XVI w. przeniesiony z prezbiterium polipityk zastąpiono tryptykiem fundacji Mikołaja Szydłowieckiego. Główną kwatere wypełnia rzeźbiona grupa Koronacji Matki Boskiej. Otaczają ją kwatery z malowanymi wizerunkami świętych: Augustyna, Mikołaja, Marcina, Jana Chrzciciela, Wojciecha, Stanisława, Krzysztofa i Floriana. Tryptyk został rozbudowany w latach 1618-1627 na polecenie Radziwiłłów. Dodano rzeźbione postacie patrona kościoła św. Zygmunta z synami oraz namalowano wizerunki świętych: Antoniego, Zygmunta, Barbary i Kazimierza. Całość bogato udekorowano, umieszczając pośród ornamentów herby Radziwiłłów i Sapiehów. Z renesansowym ołtarzem głównym sąsiadują dziś XVII-wieczne ołtarze boczne. Również w kręgu radziwiłłowskich fundacji powstał cenny klasycyzujący nagrobek z wykutą w białym marmurze postacią uśpionej kobiety. Rzeźba jest sygnowana i datowana – wykonał ją Jakub Monaldi w 1795 r. Figurę osłania portyk z czarnego marmuru, wykuty w 1806 r. Nagrobkiem uczczono pamięć Mikołaja Radziwiłła oraz Marii z Gawdzickich, która prowadziła w Szydłowcu działalność charytatywną.

Rynkowe osobliwości

Od północy, wschodu i zachodu rynkowe pierzeje wyznaczają piętrowe kamienice. Pośród wznoszących się po zachodniej stronie okazałą, monolityczną bryłą wyróżnia się parterowy budynek, przykryty czterosпадowym dachem, nazywany „Domem pod Dębem”. Ufundowała go w 1819 r. Anna z Zamoyskich Sapieżyna, przeznaczając na szkołę. Początkowo była to szkoła elementarna. W okresie międzywojennym podstawowa, której nadano imię Józefa Piłsudskiego. W latach siedemdziesiątych dom służył jako hotel. Spacerując wokół rynku, zauważymy prowadzące do piwnic wejścia, obramowane portalami z piaskowcowych ciosów. Przy kamienicach nr 15, 17, 19, 20 i 22 są nader okazałe. Na belce portalu spod nr 22, widnieje data 1563. Piwnice służyły jako składy towarów. Niektóre kryły wykute w ska-

Szydłowiec – ekspozycja w szydłowieckim Muzeum Instrumentów Ludowych

łach studnie.

Święty Jan Nepomucen, papież Jan Paweł II i Tadeusz Kościuszko to trzy historyczne postaci, których wyrzeźbione w szydłowieckiego piaskowca figury znajdują się na terenie przykościelnym. Najstarszą jest święty Jan Nepomucen, choć nie wiadomo, kiedy rzeźba po-

wstała (data 1900 odnosi się zapewne do jej konserwacji). Z postacią Tadeusza Kościuszki związana jest natomiast anegdota. Pomnik zaprojektował warszawski artysta Antoni Karczewski, wyrzeźbił – późniejszy burmistrz Szydłowca Edward Ziółkowski. Projektant skwitował realizację słowami: „najokrop-

Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych

Chłuba Szydłowca. Pierwsze na świecie muzeum, koncentrujące działalność na ludowej kulturze muzycznej, jednego kraju. Jest placówką ogólnopolską, gromadzącą i prezentującą polskie instrumentarium ludowe. Oprócz gromadzenia ludowych instrumentów muzycznych muzeum zajmuje się procesami ich budowy i tworzącymi je rzemieślnikami. Jest organizatorem konkursów na budowę ludowych instrumentów. Pokłosie konkursów wzbogaca zbiory. Kolekcja liczy obecnie ponad 2 tys. eksponatów, obejmując niezwykle rzadkie, często nieużywane już instrumenty, takie jak liry korbowe, skrzypce polskie, suki biłgorajskie. Najstarsze w kolekcji bębny i kotły pochodzą z przełomu XVI i XVII stulecia, złóbcoki z 1705 r. Basy kaliskie i mazowieckie reprezentują XVIII stulecie, tarapata – wiek XIX. Zbiór harmonii różnych typów należy do największych na świecie, duże są także kolekcje cymbałów, skrzypiec, instrumentów glinianych, fujarek i piszczałek oraz instrumentów dudowych. Niektóre z instrumentów są ściśle związane z poszczególnymi regionami naszego kraju. Dudy podhalańskie i złóbcoki występują tylko w kulturze muzycznej Podhala, mazanki w Wielkopolsce, a skrzypce diabelskie i burczybas na Kaszubach. Ciekawe jest również to, że

eksponowane w muzeum instrumenty nie są efektem produkcji fabrycznej czy wielkich manufaktur. Wykonali je artyści ludowi, którzy uczyli się rzemiosła samodzielnie lub przejęli umiejętności rodzinne. Z reguły nie kopiowali instrumentów profesjonalnych, ale przekształcali je, dostosowując do własnego poziomu technicznego i upodobań muzyków. Często sami byli muzykami i budowali instrumenty na własny użytek. Godny szczególnej uwagi jest zbiór instrumentów i narzędzi lutniczych lubelskiego warsztatu Franciszka Borówki-Borowieckiego i jego syna Kazimierza. Warsztat był szeroko znany jeszcze przed I wojną światową. Od 1978 r., oprócz instrumentów muzycznych w muzeum, gromadzone są inne eksponaty artystyczno-historyczne. Materiały pisane, dokumenty, ikonografia, meble, przedmioty codziennego użytku, detale architektoniczne. Jedną z najważniejszych kolekcji tego typu tworzą dokumenty ustalające przywileje oraz księgi poszczególnych cechów szydłowieckich prowadzone od początku XVIII do pierwszych lat XIX w. Najstarsze w zbiorach są kaffe z lat 1510-1520, fragmenty płytek posadzkowych z sal zamkowych oraz detale kamieniarki okiennej i drzwiowej, datowane na wiek XVII.

Szydłowiec – zamek

niej wykoszlawiony”.

Stara Wieś

Od Rynku ku zamkowi prowadzi ulica Kąpielowa, wybiegająca z północno-zachodniego narożnika. Ulica rozwidla się po około 200 metrach. Stoi tam kapliczka wykuta z miejscowego piaskowca. Na cokole zwraca uwagę płasko-rzeźba z przedstawieniem Chrystusa zakładającego Marii koronę. Ulica Sowińskiego idzie na północ, obiegając zamkowe ogrody, a ulica Gabriela Narutowicza ciągnie się na zachód w stronę Korzeniówki. Ulica Narutowicza biegnie tak jak niegdyś główna ulica najstarszej w tym rejonie osady. Od momentu nadania praw miejskich ośrodkowi z rynkiem i farą w centrum do przedlokacyjnego Szydłowca przyłgnęła nazwa Stara Wieś.

Zamek szydłowiecki

Wznosi się na sztucznie usypanej wyspie, pośród rozlewisk Korzeniówki. Na przełomie XII i XIII w. Odrowążowie wzniesli tu-

taj drewniano-ziemny gród, strzegący przeprawy przez rzekę. Warownię rozbudowywano w XIV stuleciu, o czym świadczą archeologiczne znaleziska, ale dopiero wiek XV przyniósł znaczące zmiany. Szydłowiec odziedziczyła wówczas boczna gałąź Odrowążów z Chlewisk. Nowi właściciele zmienili nazwisko na Szydłowieccy i przystąpili energicznie do rozbudowy warowni. Dla jej przebudowy i rozkwitu miasta niebagatelne znaczenie miał fakt, że zarówno Stanisław Szydłowiecki, jak jego trzech synowie, doszli do najwyższych godności w państwie. Majętni i obdarowani królewskimi przywilejami, pożąдали świadczącej o prestiżu rodu siedziby. Generalnej przebudowy zamku z gotyckiego założenia obronnego w reprezentacyjną renesansową rezydencję dokonał Mikołaj Szydłowiecki w latach 1510-1526. Kolejne przebudowy podjęli dopiero Radziwiłłowie po 1557 r. Szczególnym sentymentem darzył tutej-

Bębnista – rzeźba ze zbiorów Muzeum Instrumentów Ludowych

Szydłowiec – Góra Trzech Krzyży

sze dobra Mikołaj Krzysztof Radziwiłł zwany „Sierotką”, być może dlatego, że były rodzimym gniazdem jego matki – ostatniej z tujejszych Odrowążów, Elżbiety Szydłowieckiej. W 1600 r. Radziwiłł powierzył prace Kasprowi Fotydzce, architektowi pracującemu dla magnata w Nieświeżu. Ukształtowała się wtedy ostatecznie trzyskrzydłowa bryła zamku, a w skrzydle wschodnim pojawił portal zwieńczony bogatym kartuszem herbowym. Trąbom Radziwiłłów towarzyszą w nim herby Odrowąż – matki magnata – oraz Tarnawa i Dąbrowa, należące do jego babek. Rozwojem Szydłowca zachwiały wojny prowadzone przez Rzeczpospolitą w XVII w. oraz rozbiory. Ostatnia właścicielka Anna z Zamoyskich Sapieżyna sprzedała zamek Skarbowi Królestwa Polskiego w 1828 r. Wykorzystywano go potem jako magazyn zbożowy i browar, co przyczyniło się do dewastacji obiektu. Dopiero po II wojnie światowej podjęto prace konserwatorskie, adaptując wnętrza na potrzeby domu kultury, biblioteki i Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych, które

działa od 1975 r.

Wokół Góry Trzech Krzyży

Z zamku na południe, u zachodnich podnóży zajmowanego przez farę, nieco wyniesionego terenu, opada z rynku w dół ulica Kamienna. Znamienna to nazwa, gdyż ulica prowadzi do nieczynnych kamieniołomów Podkowiński i Pikiel.

Góra Trzech Krzyży

Wznosi się po zachodniej stronie ulicy Kamiennej, wyrastając 7,5 m ponad jej poziom. To porośnięta trawą i krzewami hałda powstała z odpadów kamiennych wyrzucanych z pobliskich kamieniołomów, przykryta warstwą ziemi. Wierziono, że trzy krzyże zagrodzą ramionami dostęp epidemiom, które niemal regularnie nawiedzały miasto w okresie XVII–XIX w. Z ostatnich lat pochodzi figura Matki Boskiej dłuta Franciszka Aleksandra Majewskiego, ustawiona u stóp krzyży. Wzgórze opada wyższym urwiskiem na zachodnią stronę, ku tafli zalewu, jaki powstał po spiętrzeniu

Szydłowiec – kamieniołom Podkowiński

wód Korzeniówki.

Cmentarz rzymskokatolicki

Jest usytuowany po przeciwnej stronie ulicy Kamiennej. Początki nekropolii sięgają XIX w. W gąszczu nagrobków rzucają się w oczy rzeźby, płaskorzeźby, figury i płyty wykonane z miejscowego piaskowca. Bodaj najpiękniejsza z figur przedstawia św. Jana Nepomucena. Pochodzi prawdopodobnie z XVIII w. Nie była figurą nagrobną. Przeniesiono ją na dzisiejsze miejsce z przeciwnej strony ulicy. Stała bowiem nad kamieniołomem Podkowiński. Wśród licznych kwater historyczne znaczenie mają mogiły i pomniki upamiętniające powstanie styczniowe oraz wojny XX w. Pomnik wznosi się na zbiorowym grobie powstańców 1863 r. Utrzymywany jest porzą-

dek na kwaterach żołnierzy poległych w czasie I wojny światowej oraz podczas wojny polsko-radzieckiej w 1921 r. Centralne miejsce zajmują kwatery poległych we wrześniu 1939 r. w bitwie w rejonie wsi Barak. Obok nich wznosi się monument upamiętniający ofiary mordu katyńskiego.

Kamieniołomy

Podkowiński znajduje się vis-à-vis cmentarza i jest ogrodzony. Pikiel – ok. 500 m na południe, przy przedłużeniu ul. Kamiennej. Nazwy obu łomów pochodzą od nazwisk prowadzących je rodzin kamieniarskich (opis: Szlakiem Kamienia, pkt Kamieniołomy Podkowiński i Pikiel).

Zalew na Korzeniówce

Wody rzeczki spiętrzone w latach 70. XX w. Powstały wówczas u stóp Góry Trzech Krzyży zalew ma powierzchnię ok. 2 ha. Latem strzeżone kąpielisko prowadzi Ośrodek Rekreacyjny Szydłowieckiego Centrum Kultu-

Łom na Polankach

Trzeci z nieczynnych kamieniołomów szydłowieckich znajduje się w południowo-wschodniej części miasta, pomiędzy ulicą Kościuszki a obwodnicą.

Zalew na Korzeniówce

ry – Zamek. Przez cały rok otoczenie zalewu przyciąga spacerowiczów. A gdy jest cicho, na brzegach pojawiają się wędkarze. Rozwijając funkcje rekreacyjne tego rejonu, przy ulicy Folwarcznej założono nad Korzeniówką korty oraz w ramach programu „Orlik” wybudowano kompleks boisk. Z brzegów zalewu oraz z obiektów sportowych efektownie prezentują się fara i ratusz, stanowiąc historyczne tło dla licznych organizowanych tu imprez.

Śladami żydowskiej kultury

Pierwsi Żydzi pojawili się w Szydłowcu w II połowie XVI w. Kolejna, znacznie większa fala – za panowania Radziwiłłów. Właściciele miasteczka stworzyli im dogodne warunki osiedlenia, bo nawiedzające w XVII i XVIII w. epidemie (były jedną z koszmarnych konsekwencji wojen, które się przewalały przez ówczesne ziemie Rzeczypospolitej), wyludniły również ich dobra. Aktywność gospodarcza obywateli wyznania mojżeszowego sprawiła, że w krótkim czasie stali się oni ekonomicznie dominu-

jącą grupą w Szydłowcu. Również liczebnie. Podczas II wojny światowej ograbieni z majątków i mordowani, a wreszcie eksterminowani w obozach koncentracyjnych, zniknęli z szydłowieckiej rzeczywistości.

Kirkut

Najważniejszą pamiątką ich kultury jest cmentarz (lokalizacja i opis motywów plastycznych: Szlakiem kamienia, pkt Szydłowieckie nekropolie). Chowano tu zmarłych w latach 1831-1942 mieszkańców Szydłowca i 16 okolicz-

Kuczka z Szydłowca

W budynku sąsiadującym z bożnicą przy Browarnej, od strony podwórza, przetrwał wojnę drewniany ganek używany podczas święta Kuczek zwanego Sukkot lub Świętem Namiotów. Wnętrze kuczki zdobiły malowidła, dobrze zachowane na ścianach, zniszczone na stropie. Właściciele przekazali obiekt Muzeum Żydowskiemu w Warszawie, gdzie został pieczołowicie odrestaurowany.

Szydłowiec – kirkut

nych miejscowości. Część macew nie stoi na swoich miejscach, gdyż zabrane przez hitlerowców miały posłużyć jako materiał budowlany. Po wojnie wróciły na kirkut, ale ustawiono je w przypadkowych miejscach. W 1967 r. wzniesiono na cmentarzu obelisk upamiętniający szydłowieckich Żydów zamordowanych poza ich rodzinnym miastem, w innych gettach i obozach podczas II wojny światowej. Ma kształt kamiennej płyty, ustawionej pionowo, w charakterystyczny dla macew sposób. W 2005 r. ustawiono ohel. Jest to kamienna budowla z szydłowieckiego piaskowca, kryjąca groby czterech rabinów i cadyka.

Inne pamiątki

Z lat 20. XX w. pochodzi prywatny dom modlitwy przy Browarnej. Wzniesiony przez rodzinę Ajzenbergów stykał się z ich domem. Przez pewien czas, budząc kontrowersje, w dawnej bożnicy działał pub.

Przy ulicy Słomianej stoi jeszcze kilka przedwojennych drewnianych domów, należących

niegdyś do rodzin żydowskich.

Z tragicznym wspomnieniem wiąże się ulica Kolejowa, zaślana kilkakrotnie w czasie wojny ciałami pomordowanych. Pędzono nią Żydów na stację kolejową i ładowano do bydłowych wagonów. Miejszem równie tragicznym był zamkowy dziedziniec, gdzie podczas akcji eksterminacyjnych przetrzymywano nawet 5 tys. stłoczonych ludzi. Pozbawieni wody i jedzenia, nie mieli nawet dostępu do urządzeń sanitarnych.

Szydłowiec – bożnica przy Browarnej

Przez wioski i pola

Na rolniczej północy gminy dominują niewysokie, odkryte zazwyczaj wzniesienia Garbów Szydłowieckich. Zabytkowych obiektów tu niewiele, choć z niektórymi, jak z niepozorną przydrożną kapliczką koto Świniowa, czy z kościołem parafialnym z Wysokiej, wiąże się bogata tradycja, a ich historia potrafi sięgać średniowiecza. Charakterystycznym elementem krajobrazu są przydrożne krzyże i figury wotywne wykonane z piaskowca. Kapliczki zdobią girlandy kolorowych wstążek i bukiety sztucznych kwiatów. Najczęściej spotykamy postać Matki Boskiej. Jan Nepomucen z palmowym liściem, symbolem męczeństwa, tuli krucyfiks niczym matka niemowlę. Święty, którego kult rozpowszechnili w dobie kontrreformacji jezuita, stał się opiekunem przepraw przez wodne cieki, strzegł osad przed powodzią, a jako że za życia nie skalał się zdradą, powoływano go na świadka zawieranych umów. W modernizujących się szybko wsiach można jeszcze spotkać drewniane zabudowania. Cieszą oczy zdobionymi skromnie obramieniami okien i barwnymi okiennicami. Ich czas jest jednak policzony. Bez żadnych bowiem sentymentów właściciele zastępują je domami murowanymi.

Przykładowe trasy

1. Wycieczka dla rowerzysty lub narciarza: Szydłowiec – dolina Korzeniówki i Szabasówki – Krzcięcin – Korzyce – Omięcín – Wysoka – kapliczka Marianka – Zdziechów (ew. Chustki) – Szydłowiec (ok. 30 km).
2. Spacer dla piechura: Wysoka – kapliczka Marianka – Świniów – Zastronie – Wysoka (ok. 6 km).

Co warto zobaczyć, o czym pamiętać?

Korzeniówka i Szabasówka

Przeplływająca przez Szydłowiec rzeczka Korzeniówka bierze źródła na południe od miasta, na zalesionych stokach Garbu Gielniowskiego. Zasila swymi wodami fosę szydłowieckiego zamku. U południowych podnóży szydłowieckiej Góry Trzech Krzyży utworzono na niej mały zalew, chętnie odwiedzany przez wędkarzy i spacerowiczów. Ponoć jej nurt zainspirował wstęgę wijącą się w herbie Szydłowca na kształt odwróconej litery „S” (motyw rzeki jest znany w heraldyce, ponieważ występuje w herbie Szreniawa, jednym z najstarszych znaków rycerstwa polskiego). W rejonie wsi Rybianka o zwartej ulicowej zabudowie i Marywil o luźno rozrzuconych zagrodach Korzeniówka wpada do Szabasówki (zwanej zachodnią, bo w gminie Jastrząb jest rzeczka o takiej samej nazwie, określana jako wschodnia; obie łączą się na terenie gminy Orońsko, uchodząc później do Radomki). Ciekawostką jest fakt, że Szabasówka (niesie wody z gminy Chlewiska), jest węższa i gęściej meandruje. Spowolnienie nurtu Korzeniówki przypisuje się szydłowieckiemu zalewowi.

Bieg Korzeniówki liczy około 8 km długości, zachodniej Szabasówki – ponad 12 km.

Dwór w Krzcięcinie

Pomimo figurowania w rejestrze zabytków województwa mazowieckiego, w terenie pozostało niewiele – ukryte wśród drzew ruiny dworskiej rezydencji, zdziczały park oraz fragmenty otaczającego go kamiennego muru, zarastający staw i szczątki dawnego młyna. Do historii przeszedł dramatyczny epizod z 1863 r. Tutajniejszy majątek ziemski należał podówczas do

Pozostałości dworu w Krzcięcinie

Stadnickich, a hrabia Stadnicki udzielał szerokiej pomocy powstańcom. W odwecie Rosjanie powiesili go w dworskim parku. Tam, gdzie to się stało, położono później pamiątkową płytę. W dziczącym, zarastającym trawą i zieliskiem parku nie sposób odnaleźć śladów tragicznych wydarzeń. Właściciele gospodarstwa przylegającego od północno-wschodniej strony do podworskich murów hodują strusie. Krzcięcin leży około 6 km na północ od Szydłowca. Rozwidlające się we wsi drogi (nieopodal wspomnianego stawu i ruin młyna) prowadzą do Szydłowca – na południe, Ostalowa i Chlewisk – na zachód oraz do Wilczej Woli – na północny – wschód.

UWAGA

Najwygodniej zwiedzać okolice na rowerze, a zimą na nartach śladowych. Na lokalnych drogach o twardej nawierzchni ruch jest niewielki, a odkryte wzniesienia można z powodzeniem pokonywać gruntowymi duktami. Turystom zmotoryzowanym na poznanie okolicy wystarczy jeden dzień, w którym zwiedzanie wiosek mogą połączyć ze spacerami do ciekawszych miejsc.

Św. Jan Nepomucen z Omięcina

Korzyce

Chlubą niewielkiej wioski jest ludowa kapela, której trzon stanowi rodzina Wyrwińskich. Tradycje muzyczne pielęgnowane są od wielu pokoleń, sięgając początku XX w., kiedy to pradiadek obecnego seniora rodu Adama, Wyrwa z Pawłowa – był skrzypkiem i grał na weselach. Dziś muzykują synowie i wnukowie Adama – a żony, siostry i synowie Wyrwińskich tańczą w istniejącym od końca lat 90. zespole folklorystycznym. W repertuarze mają m.in. Mazura od Korzyc, polki: siekana i dryganą, owczarki, oberki: „Oj, jedź, jedź”, „Od Wawrzyszewa”. Grają na weselach i folklorystycznych festiwalach. Od lat biorą z powodzeniem udział w konkursach. Do najcenniejszych w ich dorobku zaliczają się nagrody (kilkakrotnie pierwsze) z Ogólnopolskiego Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu nad Wisłą. Ich muzykę można także usłyszeć na antenie Kieleckiej Rozgłośni Polskiego Radia.

Korzyce leżą około 8 km na północ od Szydłowca. Z rozwidlenia na północno-zachodnim krańcu wsi prowadzą drogi do Ostałowa, a dalej Przysuchy lub Chlewisk – na zachód oraz do Pogroszyna i Wieniawy – na północ. Z południowo-wschodniego krańca wsi, przez Wilczą Wolę można dojechać do Omięcina, Zastronia i Wysokiej lub Krzcięcina (drogi przez Wysoką i Krzcięcin prowadzą dalej do Szydłowca; droga przez Omięcina do Pogroszyna).

Omięcina

Najdalej na północ wysunięta miejscowość szydłowieckiej gminy. Wiąże się z nią kilka ciekawostek. Po pierwsze, na północ od zabudowań rozciąga się największy w tej części szydłowieckiej gminy kompleks leśny (około 200 ha powierzchni). Po drugie, na jej gruntach, zwanych z racji zabarwienia gleby „Czerwoną ziemią”, doszło do zakończonej niepowodzeniem próby założenia miasta. Zygmunt

Dla wędkujących, cisza i spokój i udany połów

Siemieński, właściciel Omięcina, otrzymał pozwolenie na lokację w 1775 r. Osadzie nadał nazwę od swego imienia. Jednak z nieznanych bliżej przyczyn około 1816 r. Zygmun-tów przestał istnieć. Natomiast z „Czerwo-ną ziemią” związana jest legenda-przepowied-nia o silnym patriotycznym wydźwięku: kiedy na ziemi zabarwionej krwią poległych w dawnej bitwie polskie wojska znów zetrą się z wrogiem, kraj odzyska niepodległość. Motyw wy-wodzi się z czasów rozbiorowych. Do bitwy w okolicach Omięcina wprawdzie nie doszło, ale właściciele wsi wspierali powstańców 1863 r. Pozostałości dworskiego założenia trudne są do odnalezienia.

Omięcin leży 17 km na północ od Szydłowca. Drogi na zachód i wschód wychodzą poza gra-nice gminy. Zachodnia prowadzi do Korycisk i Pogroszyna, wschodnia do Zaborowia. Droga na południowy wschód wiedzie do Szydłow-ca przez Zastronie i Wysoką lub Wilczą Wolę i Krzcięcin.

Wysoka

Rozsiadła się na rozłożystym pagórku, na któ-rego wierzchołku zbudowano kościół. Od na-zwy wzniesienia wieś przejęła miano. Jest jed-ną z najstarszych w gminie Szydłowiec. Para-fię w Wysokiej erygowano już w XIV w., wy-przedzając znacznie inne okoliczne miejsco-wości z Szydłowcem na czele. Dzisiejsza świą-tylnia jest trzecią z kolei. Zastąpiła poprzednie pod koniec XIX w. Średniowieczny drewniany kościół spłonął w 1696 r., wzniesiony na jego miejscu murowany rozebrano w 1815 r. Gro-ził zawaleniem. Fragmentów jego piaskowco-wych kolumn użyto do osadzenia barierki przy stromych schodach prowadzących do kościo-ła z głównej ulicy. Ponieważ władze rosyjskie zwlekały ze zgodą na budowę nowego, wła-ścicielka szydłowieckich dóbr Anna Sapieży-na wzniosła tymczasową szopę. Mieszkańcy modlili się w niej ponad 50 lat. Wokół kościo-ła wznoszą się dziś kaplice poświęcone ewan-gelistom, a wewnątrz świątyni wypełniają ob-

Świerzek – Madonna z 1903 r.

Szydłowiec – Chrystus z Drogi Krzyżowej kościoła pw. św. Zygmunta

razy i rzeźby gromadzone od końca XVIII w. W 1992 r. francuski konsul odsłonił wmurowaną w ścianę z jednej kaplic tablicę z napi-

sem: „Żołnierzom francuskim z rodu Malmon – 1708-1738 – Tu spoczywającym – potomkowie”. Tak uczcili swych protoplastów licz-

Figury wotywne i suplikacyjne

Ze względu na dostępność surowca efektowne przydrożne figury i krzyże wykute są z szydłowieckiego piaskowca. Często niestety pokrywa je farba. Nie służy kamieniowi, bo zamyka pory. Utrudniając „oddychanie” przyspiesza niszczenie. Napisy na cokołach zawierają informacje o fundatorach bądź intencji, w jakich je wystawiono, daty powstania, czasem renowacji. Rozpowszechniony w Polsce kult Matki Boskiej sprawia, że większość tutejszych figur to Madonny. Spotkamy je w każdej wsi, najczęściej w dobrze wyeksponowanych miejscach: przy skrzyżowaniach dróg czy jak w Wysokiej – na pagórku w pobliżu kościoła. Suplikacyjny (wyrażający prośbę o wstawiennictwo i opiekę) charakter wiejskich kapliczek wpływa na wybór przedstawienia. Matka Boska składa dłonie do modlitwy bądź w opie-

kuńczym geście otwiera ramiona. Stoi zawsze na kuli ziemskiej, wokół której wiję się wąż – symbol pokonywanego jej dobrocią i miłością zła. Madonnę koło kościoła w Wysokiej wystawiono w 1904 r., ze zgoła odmiennych powodów. Przypadała wówczas 50. rocznica ogłoszenia przez Piusa X dogmatu o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Marii Panny.

Przepraw przez Korzeniówkę i Szabasówkę oraz brzegów zarastających podworskich stawów i młynówek strzeże św. Jan Nepomucen. Jego okazałe figury znajdują się w Omięcinie i Zastroniu. Najpiękniejszy piaskowcowy Nepomucen z 1800 r. wita wchodzących na szydłowiecki cmentarz.

W Jankowicach wznosi się figura św. Barbary, patronki górników. Jej kult związany jest z wydobyciem w ziemi szydłowieckiej rud żelaza, piaskowca, piasku i żwirów.

Chlewiska – św. Nepomucen

Madonna z Korzyc

ni mieszkańcy parafii i sąsiednich miejscowości, noszący nazwisko Malmon. Są potomkami dwóch żołnierzy z rodziny de Malmon, którzy osiedli tu na stałe, trafiawszy do Wysokiej w czasie kampanii napoleońskiej.

Wysoka szczyci się wybitnymi osobistościami. W XVII w. proboszczem miejscowej parafii był ksiądz Hiacynt Przetocki, jezuita i poeta barokowy, który pisał wiersze pod kryptonimem P.H.W.P. Dwa wieki później zasłynął pozytywistyczną działalnością pochodzący z chłopskiej rodziny Michał Mosiołek (1867-1898). Samouk, dziennikarz, który w swoich artykułach podnosił tematy dotyczące zabytków, nauki i techniki, przede wszystkim zaś spraw społecznych: walki z przesadami, pijaństwem i lenistwem. Na własny koszt sprowadzał elementarze dla dzieci z okolicznych wsi i założył prywatną bibliotekę, udostępniając księgozbiór mieszkańcom. Wysoka leży nad rzeczką Wykrętką, dopływem Radomki, około 8 km na

północ od Szydłowca, 3 km od Chustek, a tym samym drogi E77.

Kapliczka Marianka

Niezbyt efektowna murowana domkowa kapliczka z wejściem zamykanym żelazną kratą wznosi się po zachodniej stronie drogi ze Zdziechowa do Świniowa. Szumi nad nią okazała, zdziczała grusza. Z asfaltową drogą krzyżuje się gruntowa, prowadząca przez widokowe wzgórze do Wysokiej. We wnętrzu kapliczki znajdują się figurki i obrazki maryjne. Choć w opinii okolicznych mieszkańców w tym miejscu straszy, kapliczka jest obiektem żywego kultu. Zadbana, zawsze ktoś przynosi kwiaty – przynajmniej sztuczne. Zgodnie z podaniem powstała w czasach szwedzkiego potopu. Dworski owczarz, Marianek, pasł na pobliskim wzgórzu pańskie stado. Często więc oglądał z odkrytego wzgórza okolicę. A widok jest rzeczywiście rozległy. Ponoć przy dobrej

Kapliczka Marianka

pogodzie widać siedem kościołów: w Kowali, Jastrzębiu, Szydłowcu, Chlewiskach, Wieniawie, Skrzynnie i Wysokiej. Pobożny i pracowity Marianek zbudował kapliczkę z polnych kamieni. Gdy cofający się spod Częstochowy oddział Szwedów chciał mu zagrabic owce, pasterz stanął w ich obronie. Zabili go. Jednak, jak to w legendzie, za niecny czyn spotkała ich kara boża. Na bagnach pod Orońskiem natknęli się na wojsko hetmana Czarnieckiego i zostali pobici. Pasterza pochowano w kapliczce, którą wznosił. Na jego cześć nazywana jest Marianką. Mimo że szczyt wzgórza nad kapliczką zarastają dziś sosenki, to wciąż jeden z najlepszych punktów widokowych w północnej części gminy Szydłowiec.

W efekcie komasacji gruntów Zdziechów składa się z kilku enklaw. Leży 7 km na północ od Szydłowca. Wieś łączą drogi ze stolicą gminy, z Wysoką, Chustkami i położonym 3 km na północ Świniowem. To niewielka wio-

ska, z zabudowaniami ciągnącymi się od Zdziechowskiej szosy ku zachodowi, aż po brzegi Szabasówki.

Wnętrze kapliczki Marianka

Przez zalesione wzgórza

Pokryty ciemnym płaszczem lasów Garb Gielniowski wyznacza południowe granice szydłowieckiej gminy. Biegnie nim również granica województwa mazowieckiego. Szumią jodłowo-bukowe lasy, pozostałość rozleglejszej znacznie niż współcześnie, Puszczy Świętokrzyskiej. Pomnikowe okazy drzew i skupiska naturalnego drzewostanu pomagają wyobrazić sobie, jak wyglądała puszcza, zanim nienasycony, dynamicznie rozwijający się w XIX w. przemysł spowodował ich intensywną eksploatację.

Należy w tym miejscu podkreślić, że Radziwiłłowie, nie rezygnując z wykorzystywania lasów szydłowieckich na potrzeby górniczo-hutnicze, ochraniali modrzewie. Podobnie działało się w sąsiednich dobrach świętokrzyskich, należących do biskupów krakowskich. Rzecz ciekawa, że prowadząc przed I wojną światową intensywny wyrąb jodeł, Rosjanie sadzili modrzewie na wyrębach. Dziś sadzone przez nich drzewa dobiegają wieku stu lat. W okresie międzywojennym rzecznikiem ochrony lasów w rejonie Majdowa był prof. Władysław Szafer. Jego idea doczekała się realizacji w powojennej Polsce. Na terenie gminy Bliżyn (woj. świętokrzyskie), nieopodal południowej granicy gminy Szydłowiec utworzono rezerwat modrzewia. Można do niego dotrzeć szlakiem niebieskim biegnącym z Ciechostowic do Mroczkowa. Dzięki opisanym działaniom w lasach porastających Garb Goleniowski przetrwały w warunkach zbliżonych do naturalnych interesujące zespoły leśne. Dla zachowania ich walorów pod koniec XX w. nadano im status obszaru chronionego krajobrazu.

UWAGA

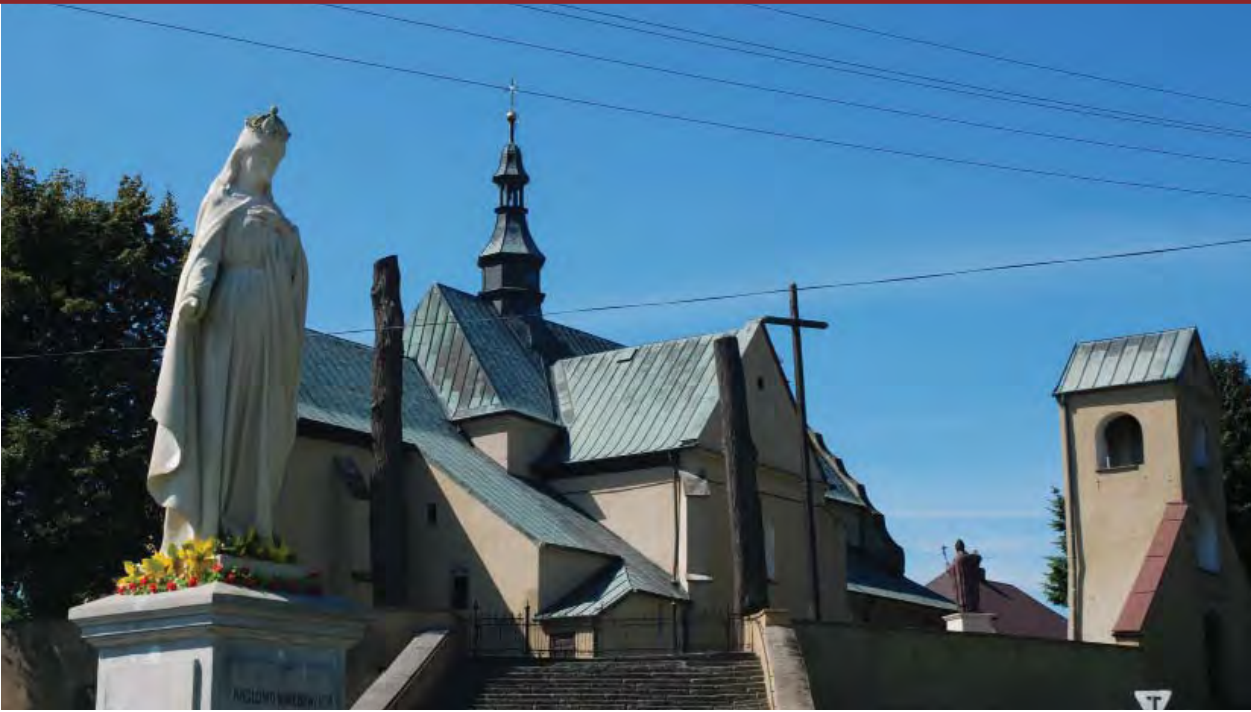
Południowa część gminy Szydłowiec stworzona jest dla zwolenników aktywnego wypoczynku. Możliwości poruszania się po leśnych duktach samochodami są w oczywisty sposób ograniczone. Ponadto na obszarach Garbu Gielniowskiego występują spore deniwelacje, sięgające 130 m. Najlepiej więc poruszać się w tym rejonie rowerem, a gdy spadnie śnieg – na nartach śladowych.

Do obszaru tego należą lasy w masywie Altany zdominowane przez sosny i jodły z domieszką buków i jaworów, kryjące spore skupiska cisu pospolitego i modrzewia polskiego. Objęto je ochroną rezerwatową. Szczególnie okazałe pojedyncze drzewa uznano za pomniki przyrody.

Wieża przeciwpożarowa na Altanie

Chlewiska – kościół pw. św. Stanisława Bp. Męczennika

W czasie II wojny światowej ciągnące się ku południu rozległe kompleksy leśne dawały schronienie partyzanckim oddziałom. Żeby dotrzeć dziś do najważniejszych miejsc pamięci, trzeba opuścić granice szydlowieckiej gminy. W okolicach Chlewisk, pod Huciskiem (nie należy mylić tamtej miejscowości z Huciskiem rozsiadłym na stokach Altany), odnajdziemy pomnik poświęcony żołnierzom majora Hubala, a nieopodal osobliwego skupiska skalnych ostańców zwanego Pieklę pod Niekłaniem (są tam baszty i grzyby wyrzeźbione w piaskowcu przez wodę i wiatr) – oddziałem AK, działającym w ramach akcji „Burza”.

Przykładowe trasy

- ❶ **Wycieczka dla rowerzysty lub narciarza: Szydłowiec – źródła Korzeniówki – Altana – Ciechostowice – Majdów – Budki – Szydłowiec (18 km)**
- ❷ **Spacer dla piechura: Hucisko – Altana – Ciechostowice – Majdów – Hucisko (7 km)**

Co warto zobaczyć, o czym pamiętać?

Panorama z Altany

Garb Gielniowski kulminuje masywem Altany (408 m n.p.m.), która jest najwyższym wzniesieniem w obecnych granicach województwa mazowieckiego. Drogi prowadzące na szczyt biegną w cieniu drzew. Wierzchowina jest płaska i rozległa. W najwyższym punkcie wznosi się stalowa wieża przeciwpożarowa wysokości 34 m. Na pograniczu Mazowsza i Kielecczyzny w bardzo rozległym tutejszym kompleksie leśnym jest ich kilkadziesiąt. Od wiosny do jesieni, z wyjątkiem dni deszczowych, dyżurują w nich strażnicy, których zadaniem jest wypatrywanie zarzewi pożaru. Namiary podawane z dwóch wież pozwalają precyzyjnie zlokalizować zagrożone miejsca i ugasić pożar przy pomocy samolotów, zanim się rozprzestrzeni. W dość gęsto zalesionym obszarze wieże są także znakomitymi punktami widokowymi. Z tej na Altanie rozpościera się rozległa panorama. Wierzchołki drzew tworzą zielony dywan ciągnący się niemal po horyzont. Jeśli jednak skierujemy wzrok ku północy, w ob-

Krzyże i figury to częsty widok, drewniane domy – coraz rzadszy

niżeniu dostrzeżemy Szydłowiec. Rozpoznamy górujące nad innymi budynkami bryły ratusza i kościoła farnego. Kłopot w tym, że formalnie istnieje zakaz wychodzenia na wieże. Na ile jest przestrzegany, zależy w zasadzie od

dyżurującego strażnika. Na wierzchołek Altany najłatwiej dotrzeć zielonym szlakiem z Huciska. Znaki prowadzą w kierunku południowo-wschodnim od przystanku autobusowego usytuowanego w środku wsi.

Cis pospolity (*Taxus baccata* L.)

Występuje w prawie całej Europie. Stanowiska cisa pospolitego są rzadko rozmieszczone w południowej, centralnej i zachodniej Polsce. Formy drzewiaste osiągają do 20 m wysokości. Jest drzewem wolno rosnącym, długowiecznym – żyje ponad 1000 lat. Najczęściej spotykamy cisy w lasach mieszanych. Wrażliwe na suszę i mrozy występują w zbiorowiskach wilgotnych lub sąsiadujących z nimi. Cisy dobrze rozwijają się w cieniu i są odporne na zanieczyszczenia powietrza. W przeszłości było to drzewo znacznie pospolitsze niż obecnie. Na drastyczne zmniejszenie drzewostanów cisowych wpłynęło intensywne pozyskiwanie drewna w ciągu ostatnich 500-700 lat. W średniowieczu z cisów wyrabiano łuki. Rzecz ciekawa, że broń, z której strzelali słynni w całej Europie angielscy łucznicy, wyrabiana była z drewna sprowadzanego z naszej części Europy, głównie

z Rzeczypospolitej. Cisowe drewno ceniono także jako materiał do produkcji mebli. Znajdowało zastosowanie w snycerstwie i tokarstwie. Wykonywano z niego grzebienie, a nawet naczynia kuchenne. Szpiku i kory używano jako środka przeciwko wściekłości. A w niektórych regionach pni cisowych używano do płacenia dani. Ostatnie bodaj wykorzystanie cisowego drewna na ogromną skalę miało miejsce w 1825 r. podczas rozbudowy portu w Świnoujściu. Polska zapisała piękną kartę w dziedzinie ochrony cisów. Prekursorem był Władysław Jagiełło, który w 1423 r. wydał dekret zabraniający ich niszczenia. Procesu tego nie udało się jednak zahamować i w połowie XIX w. cisy należały już do rzadkości. Podjęto próbę ich ratowania, tworząc sieć rezerwatów, a w 1934 r. objęto *Taxus baccata* L. ścisłą ochroną gatunkową.

Okazale modrzewie z lasu w rejonie Majdowa-Ciechostowic

Rezerwat Majdów

Utworzono go w 1953 r. dla zachowania miejsc, w których zachowały się warunki zbliżone do naturalnych. Są w nim bowiem bogate drzewostany z udziałem cisa pospolitego. Rezerwat jest podzielony na dwie enklawy. Rezerwat „Cis A” o powierzchni 6,1 ha znajduje się nieopodal Huciska. „Cis B” o powierzchni 10,5 ha znajduje się w pobliżu Ciechostowic. W rezerwacie występują zarówno drzewiaste, jak krzewiaste i płożące formy cisów. Najwyższe i najstarsze okazy dochodzą do 9 m wysokości. Ponadto cisom towarzyszą modrzewie, jodły pospolite, świerki pospolite, olchy czarne, sosny zwyczajne i brzozy brodawkowate, a w podszyciu występuje kruszyna pospolita i jałowiec pospolity. Ciekawe zbiorowiska leśne reprezentują olsy, grądy i torfowiska rezerwatu „Cis B”. Jego podmokłe terytorium sprzy-

ja wegetacji mchów torfowców. Torfowisko niskie porastają karłowate sosny, olsze czarne i świerk pospolity. Na torfowisku wysokim występują owadożerne rosziczki okrągłolistne, ścieli się płatami żurawina błotna i bagno zwyczajne, obsypujące się w czerwcu białymi kwiatami. Łącznie na terenie rezerwatu Majdów spotkamy 49 gatunków roślin, spośród których 10 objętych jest ścisłą ochroną.

Wieś Majdów leży około 9 km na południe od Szydłowca, Ciechostowice jeszcze ok. 1 km dalej na zachód. Położone w sąsiedztwie i powiązane komunikacyjnie oraz społecznie Ciechostowice, Majdów i Łazy (ok. 1 km na wschód) nazywane są nawet „trójwsią” – dojazd z Szydłowca przez Wolę Korzeniową. Do Huciska prowadzi bezpośrednio z Szydłowca droga przez Budki (ok. 7 km).

Szlakiem kamienia

Fascynująca podróż przez czas mierzony geologicznym zegarem. Tym ciekawsza, że na terenie szydłowieckiej gminy można zajrzeć do wnętrza ziemi, i podziwiać, a nawet dotknąć dzieła natury z okresu jurajskiego, czyli sprzed 210–180 mln lat. Czas mierzony ludzką miarą wyznaczają pomniki szydłowieckiej architektury, rzeźby i przedmioty codziennego użytku wykonane z miejscowego piaskowca od kilku stuleci.

Zdaniem geologów, piaskowiec szydłowiecki stanowi „najpospolitszą odmianę piaskowców jurajskich w Polsce”. Ale na terenie szydłowieckiej gminy występuje w ławicach o grubości do kilku metrów, a całkowita miąższość jego pokładów szacowana jest na 180 m. Łatwy w eksploatacji i niezbyt trudny w obróbce stanowi najcenniejszy surowiec naturalny ziemi szydłowieckiej. W przeszłości wykonywano więc z niego żarna, kamienie młyńskie, ośelki, toczydła, robiono wykładziny do pieców hutniczych i wanień szklarskich. Do dziś powstają płyty, kolumny, rzeźby, chrzcielnice, nagrobki, obramowania drzwi i okien, czasem schody, pomniki, okładziny elewacji sakralnych i świeckich budowli. Intensywne wydobycie piaskowca w Szydłowcu i okolicy potwierdzają już dokumenty z I połowy XV w. Należne im miejsce szydłowieckie piaskowce zajmują w „Geologicznym opisie Polski” pióra Jerzego Bogumiła Puscha z 1836 r. O możliwościach wykorzystania szydłowieckiego piaskowca informuje najlepiej witryna jednego z szydłowieckich sklepów kamieniarskich, na której właściciele umieścili napis: „Nagrobki, grille, kominki”.

Piaskowcowe skały są prawdziwym darem natury dla Szydłowca, gdyż właśnie tam, gdzie się miasto rozsiało, przebiega północna krawędź Wyżyny Małopolskiej. Jej najdalej wysuniętą na północ formacją są Góry Świętokrzyskie. Ich wyraźnie zarysowana północna krawędź przebiega kilkoma tarasami, tworząc niemal namacalne progi orograficzne. Najsilniej zaakcentowany jest próg pierwszy, południowy, podcinający od północy Garb Gielniowski. Na

obszarze ziemi szydłowieckiej biegnie on od Przysuchy przez Majdów po Skarżysko-Kamienną. Na północ od wspomnianej krawędzi rozciąga się Przedgórze Iłżeckie. Pod nim także drzemią piaskowce, ale ukryte znacznie głębiej pod ziemią, praktycznie niedostępne.

Przykładowe trasy

- 1 **Wycieczka dla rowerzystów, narciarzy i zmotoryzowanych: Szydłowiec – Szydłówek – Jastrząb – stacja kolejowa Szydłowiec**
– Szydłowiec (16 km).
- 2 **Spacer dla piechurów: Rynek Wielki – Góra Trzech Krzyży – kamieniołom Podkowiński – cmentarz rzymskokatolicki – kamieniołom Pikiel (2 km) albo: Rynek Wielki – plac Wolności – kirkut**
(także ok. 2 km).

Co warto zobaczyć, o czym pamiętać?

Miasto na kamieniu

Domy z kamienia i najważniejsze szydłowiec-

UWAGA

Zwiedzanie najciekawszych miejsc związanych z wydobyciem i obróbką szydłowieckich piaskowców ułatwi zdecydowanie rower, a gdy spadnie śnieg – narty śladowe. Wycieczki szlakiem kamienia są też wymarzone dla zmotoryzowanych turystów. Najprzyjemniejsze dla piechurów będą spacer do nieczynnych już kamieniołomów w Szydłowcu, gdzie znajdują znakomite przykłady odsłoneń geologicznych, oraz po cmentarzach i budowlach miejskich, przy których tworzeniu zastosowano piaskowiec. Trasy takich „geologicznych” spacerów są godną polecenia alternatywą klasycznego zwiedzania miasta.

Cmentarz parafialny w Szydłowcu

Kamieniołom pod Śmitowem

kie budowie wznoszono, używając miejscowego piaskowca. Co więcej wiele z nich wzniesiono wprost na skale, o czym świadczy odsłonięcie piaskowców w ścianie „Piwnicy Szydłowieckiej”, restauracji urządzonej w podziemiach ratusza. Ba, powierzchnię dawnego Rynku Słomianego (obecnie plac Wolności) stanowił strop litej piaskowcowej płyty. Dziś, pokryta nawierzchnią dróg jezdnych i chodników nie robi oczywiście wrażenia. Jeśli jednak poruszymy wyobraźnię, uświadomimy sobie bez trudu, jak mizerna warstwa cywilizacji dzieli nas od monolitycznego dzieła przyrody.

Szydłowieckie nekropolie

Są dwie. Rzymskokatolicka i żydowska – kirkut. Na cmentarzu katolickim, pośród wielu pomników, krzyży, figur i płyt, nawet niewprawnym okiem dostrzeżemy te wykonane z piaskowca. Już przy bramie wita nas piaskowcowy św. Jan Nepomucen. Rzeźba ma łatwo rozpoznawalną, chropowatą fakturę. Z reguły piaskowcowe pomniki nagrobne, nawet współczesne, utrzymane są w barokowej manierze. Z piaskowcowej płyty wykonany jest ponadto monument ofiar zbrodni katyńskiej oraz główny pomnik kwatery żołnierzy poległych we wrześniu 1939 r., w rejonie wsi Barak. Z piaskowcowych płytek wykonany jest także okalający cmentarz mur oraz elewacje okolicznych domów.

Cmentarz katolicki usytuowany jest przy ul. Kamiennej, około 500 m na południe od Rynku Wielkiego (patrz rozdz. Spacerem po Szydłowcu).

Z niezwykłym doznaniem wiąże się wizyta na kirkucie. Zachowało się tutaj ponad 3 tys. piaskowcowych płyt. Są stłoczone, ale posadowione wprost na gruncie, pochylają się w różnych kierunkach i zapadają w różnym stopniu w ziemię. Wszystkie natomiast skierowane są ku zachodowi. I tylko od tej strony zdobią je misternie wykonane płaskorzeźby i hebrajskie napisy. Złamane drzewa i przerwane pędy winorośli stanowią podobnie jak ukłon w stronę zachodnią, czytelną alegorię śmierci. Powtarzają się motywy z lwem, orłem i jeleniem – symbolami sławionych w Starym Testamencie przymiotów Boga (Jahwe). Księgi, dzbany, dłonie w geście błogosławieństwa, przyrządy apteczne czy inne akcesoria zdradzają profesję pochowanych lub przynależność do rodów, sięgających korzeniami początków judaizmu. Często jednak dekoracja ogranicza się jedynie do symboli judaistycznej wiary – Gwiazdy Dawida lub wieloramiennego świecznika. Sąsiadujący z budynkami mieszkalnymi cmentarz żydowski ograniczają ulice Wschodnia i Staszica (wejście od Spółdzielczej).

Kamieniołomy Podkowiński i Pikiel

Nieczynne od ponad 40 lat, zamieniły się

w krajobrazowe perełki. Wyrobiska podeszły bowiem wodą, tworząc nieregularne zbiorniki ograniczone ścianami z piaskowca. Głębokość wody dochodzi do 6-8 m, a na wysokich brzegach rozrosły się drzewa, zamieniając dawne wyrobiska w malownicze parki. Od 1996 r. są chronione jako tzw. stanowiska dokumentacyjne. Przyglądając się uważnie skalnym ścianom, dostrzeżemy warstwową budowę kamienia. Odzwierciedla ona proces sedymentacji – opadania w odległej przeszłości i nakładania się na siebie różnorodnych osadów. Praso- wane pod ciężarem młodszych warstw zamieniały się przez miliony lat w kamień. Dostrzeżemy zastęgle w nim zmarszczki prądowe, ślady drobnej roślinności, odcisnięte pnie drzew. Widocznie w jurze proces zachodził na dnie dość płytkiego zbiornika wodnego, a gromadzące się osady poruszane były prądami morskimi lub wodami wpływającej do morza rzeki. W kamieniołomach znaleziono skamieniałe gąbki i koralowce, tworzące niegdyś podwodne rafy. Wyraźnie widoczne ślady wydobywania pozwalają domyślać się, gdzie i jak odspajano bloki oraz ławy skalne. Gdzie wiercono otwory i odstrzelivano ładunki, a gdzie wykonywano takie prace ręcznie. Są na skałach ślady pozostawione przez pracujące urządzenia, a nawet odciski stalowych lin. Kamieniołom „Podkowiński” wpisano z tego powodu na listę zabytków kultury materialnej.

UWAGA

Wchodzenie na teren łomów w dni robocze jest zabronione, bo odbywają się odstrzały i pracują ciężkie maszyny. Wchodząc tam w dni wolne od pracy, należy się trzymać z dala od krawędzi wyrobisk – upadek z wysokości kilku, a nawet kilkunastu metrów grozi śmiercią.

Kamieniołomy usytuowane są przy ulicy Kamiennej, ciągnącej się od Rynku Wielkiego na południe. Dzieli je odległość 200-300 m (patrz rozdz. Spacer po Szydłowcu).

Kamieniołomy Śmitowa i Szydłówka

Po zamknięciu kamieniołomów działających od średniowiecza w samym Szydłowcu eksploatacja piaskowców koncentruje się w okolicach Śmitowa i Szydłówka. Są tam duże wyrobiska firm z długą tradycją oraz małe, niemal gospodarcze łomy należące do osób prywatnych i mniejszych firm kamieniarskich. Do najważniejszych należą łomy: Śmitów, Śmitów 2, Śmitów-Bączek i Śmitów-Sasal. Jednym z najstarszych w tym rejonie jest Łom Podolszański – jedno z wyrobisk węgłbnych w Śmitowie. Należy do najstarszych, gdyż piaskowiec wydobywa się tutaj od 1860 r. Nie jest wykluczone znalezienie nowych złóż. Do współczesnych kamieniołomów najłatwiej dotrzeć, kierując się tablicami ustawionymi przy drodze 727 Szydłowiec-Jastrząb. Są oddalone 3-6 km od centrum miasteczka.

Piaskowiec szydłowiecki

Ma białą, jasnokremową lub jasnoszarą barwę. Obecność tlenków żelaza sprawia jednak, że pojawiają się na nim pierzaste smugi o brązowym zabarwieniu. Te ostatnie są szczególnie wyraźne w odmianie podolszańskiej (nazwanej tak od miejsca wydobywania, jakim jest łom Podolszański w Śmitowie). Szydłowieckie skały są drobnoziarniste, a spaja je krzemionkowe lub krzemionkowo-ilaste lepiszcze.

Szydłowiecki piaskowiec oraz wykonywane z niego na miejscu elementy budowlane i drobniejsze przedmioty wędrowały w świat. Już w średniowieczu cenione były w Europie szydłowieckie kamienie młyńskie i osetki. Gdy w II połowie XIX w. koło Szydłowca pojawiła się linia kolejowa, wyroby kamieniarskie popłynęły jeszcze szerszą strugą. Budowlane elementy wożono wówczas do

Petersburga, a drobniejsze przedmioty – osetki i toczydła – rozchodziły się po całej Rosji, skąd docierały nawet do Chin. Wielkie zapotrzebowanie na szydłowiecki kamień przypada na okres międzywojenny oraz czasu odbudowy miast polskich po II wojnie światowej, szczególnie Warszawy. Piaskowcem szydłowieckim wyłożono m.in. elewacje socrealistycznych gmachów ministerialnych, Muzeum Narodowego, Muzeum Wojska Polskiego, Marszałkowskiej Dzielnicy Mieszkaniowej, kamienic przy Nowym Świecie, Trasy W-Z oraz Pałacu Kultury i Nauki. Widoczne do dziś, ukute przez Bolesława Bieruta hasło (nad witrzynami empiku od strony Alej Jeruzolimskich przy skrzyżowaniu z Nowym Światem): „Cały naród buduje swoją stolicę” zostało wykute w płytach elewacyjnych z szydłowieckiego piaskowca.

Znakowane
szlaki turystyczne

Znakowane szlaki piesze

Przez tereny szydłowieckiej gminy przechodzi kilka szlaków turystycznych – dla pieszych i rowerzystów, wyznakowanych przez Oddział Miejski PTTK w Radomiu. Oznaczenia są wprawdzie dobrze widoczne w terenie, ale brak tablic z informacją, dokąd szlak biegnie. Ziemia szydłowiecka nie doczekała się jak dotąd przyzwoitej mapy turystycznej, więc brak informacji odczuwa dotkliwie każdy, kto napotyka znaki przecinające wiejską ulicę czy umieszczone na przystankowej wiacie, bo nie może zaspokoić ciekawości, dokąd prowadzą.

Szlaki piesze

Czerwone

Szlak partyzancki im. „Hubala”

Radomsko – Skarbowa Góra – 272 km

W granicach szydłowieckiej gminy biegnie odcinkiem długości ok. 12 km. Znaki pojawiają się na drodze prowadzącej od strony Chlewisk przez Wymysłów do Szydłowca, przecinając miasto, pokrywając się ze ścieżką edukacyjną, łączącą najważniejsze obiekty zabytkowe oraz kamieniołomy Podkowiński i Pikiel. Z Szydłowca znaki biegną dalej do Woli Korzeniowej, by następnie zapuścić się w lasy na Garbie Gielniowskim. Opuszczając granice gminy, szlak prowadzi do cmentarza partyzanckiego pod Skarbową Górą.

Korzystając z tego szlaku, odbędziemy przyjemny, blisko 9-kilometrowy spacer lub rowerową przejażdżkę z centrum Szydłowca do pełnych zabytków Chlewisk. Kontynuując wycieczkę, dotrzemy do pomnika upamiętniającego „bój oddziału Hubala z Niemcami pod Huciskiem” (w gminie Chlewiska, ok. 25 km z Szydłowca).

Zielone

Szlak im. ks. J. Wiśniewskiego

Przysucha PKP – rezerwat „Ciechostowice” – 46 km

Szlak poświęcono księdzu Janowi Wiśniewskiemu, miłośnikowi malarstwa, którego kolekcja stała się podstawą zbiorów muzeum Jacka Malczewskiego w Radomiu.

W granicach szydłowieckiej gminy szlak biegnie odcinkiem długości ok. 5 km. Znaki pojawiają się w Hucisku na stokach Altany (408 m n.p.m.), skąd wyprowadzają na jej szczyt z wieżą przeciwpożarową. Po opuszczeniu granic gminy na Garbach Gielniowskich prowadzą do rezerwatu „Ciechostowice”, z rozległymi naturalnymi stanowiskami modrzewia polskiego. Korzystając ze znaków zielonych, możemy pene-

trować wzgórza Garbu Gielniowskiego. Z Huciska na zachód wyprowadzą nas na Cymbkę (378 m n.p.m.) z piaskowcowymi ostańcami w partiach szczytowych (ok. 1 km), a dalej na Skłobską Górę (347 m n.p.m.) ze stalową wieżą przeciwpożarową na szczycie (ok. 11 km od przystanku PKS w Hucisku). Odcinek z Altany do rezerwatu Ciechostowice liczy ok. 4,5 km. Stamtąd możemy kontynuować wycieczkę za znakami niebieskimi do rezerwatu „Piekło pod Nieklaniem” (dalsze 9 km), w którym znajdują się oryginalnie ukształtowane piaskowcowe ostańce.

Mogiła żołnierzy września 1939

Idealne tereny dla cyklistów

Szlaki dla rowerzystów

*Szlaki rowerowe, nie tylko w gminie, ale w całym powiecie szydłowieckim, są jeszcze w powi-
jakach. Kiedy powstał ten przewodnik, informacje o przebiegu proponowanych tras dostępne
były w internecie, w poświęconej turystyce części serwisu powiatu szydłowieckiego (www.
szydlowiecpowiat.pl/trasy_rowerowe.php) oraz na stronach Bractwa Rowerowego z Ra-
domia (<http://bractworowerowe.blox.pl>). Członkowie Bractwa są aktywnymi rzecznikami
oznakowania sieci szlaków rowerowych w całej ziemi radomskiej, obejmującej ma się roz-
mieść okolice Szydłowca. Z myślą o bezpieczeństwie doskonałą interaktywną mapę i szczegóło-
we opisy tras. Korzystając więc z ich informacji krajoznawczych oraz technicznych uwag od-
nośnie do charakteru oraz trudności dróg, można bez większego problemu planować eskapady,
i przemierzać szydłowiecką gminę oraz sąsiednie obszary, rowerem. Wydany przez Stowa-
rzyszenie Rozwoju Ziemi Szydłowieckiej informator „Szlaki Rowerowe Ziemi Szydłowiec-
kiej” nie jest niestety powszechnie dostępną publikacją.*

Poniżej przebieg 10 proponowanych tras, przecinających wzdłuż i wszerz ziemię szydłowiecką wraz z uwagami opracowanymi na podstawie informacji z ww. źródeł (w nawiasach punkty, o które warto wzbogacić trasę, wydłużając jej przebieg).

❶ Szydłowiec – Sadek – Barak [Skarbowska Góra] – Szydłowiec

Pomarańczowy – 23 km (wariant ze Skarbową Górą – 33 km)
Pętla po terenach leśnych, na południowy wschód od Szydłowca. Większość trasy biegnie po drogach o utwardzonej nawierzchni. Odcinki dróg gruntowych też są dobrze utrzy-

Chlewiska – Muzeum Motoryzacji

mane. Brak trudności terenowych. Pod Skarbową Górą miała miejsce jedna z większych w ziemi radomskiej bitew partyzanckich II wojny światowej.

② **Szydłowiec – Budki II – Altana (408 m n.p.m.) – Hucisko – Cymbra (378 m n.p.m.) – Leszczyny – Huta Aleksandrów – [Antoniów] – Budki I – Szydłowiec**

Zielony – 20 km (wariant z Antoniowem – 32 km)

Odcinki mocno nachylone z utrudnieniami terenowymi na stokach Garbu Gielniowskiego i kręte w okolicach Huty. Trasa trudna, zróżnicowana, wiedzie na najwyższe wzniesienia Garbu Gielniowskiego – Cymbre i Altanę. W Leszczynach 100 m od szlaku zaczyna swój bieg rzeczka Jabłonica, a w Aleksandrowie jest zalew – przyjemne miejsce rekreacji z bazą wypoczynkową. W okolicach Antoniowa znajduje się rezerwat leśny „Podlasie”.

③ **Szydłowiec – Książek – Budki I – Aleksandrów – Chlewiska – Koszów – Szydłowiec**

Żółty – 24 km

Trasa wiedzie lasami na płaskim terenie, przeważnie po drogach asfaltowych. Łączy dwie najciekawsze miejscowości ziemi szydłowieckiej – stolicę regionu i Chlewiska. W Koszowie znajduje się akwen z małą elektrownią wodną. Stanowi

on także atrakcję dla wędkarzy i miłośników sportów wodnych. Koło zbiornika przechodzi szlak czerwony do Szydłowca przez Wymysłów.

④ **Szydłowiec – Pawłów – Chlewiska – Stefanków – Skłoby – Nadolna – Rzuców – Smagów – Jabłonica – Zawonia – Ostałów – Broniów – Krawara – Bieduski – Marywil – Szydłowiec**

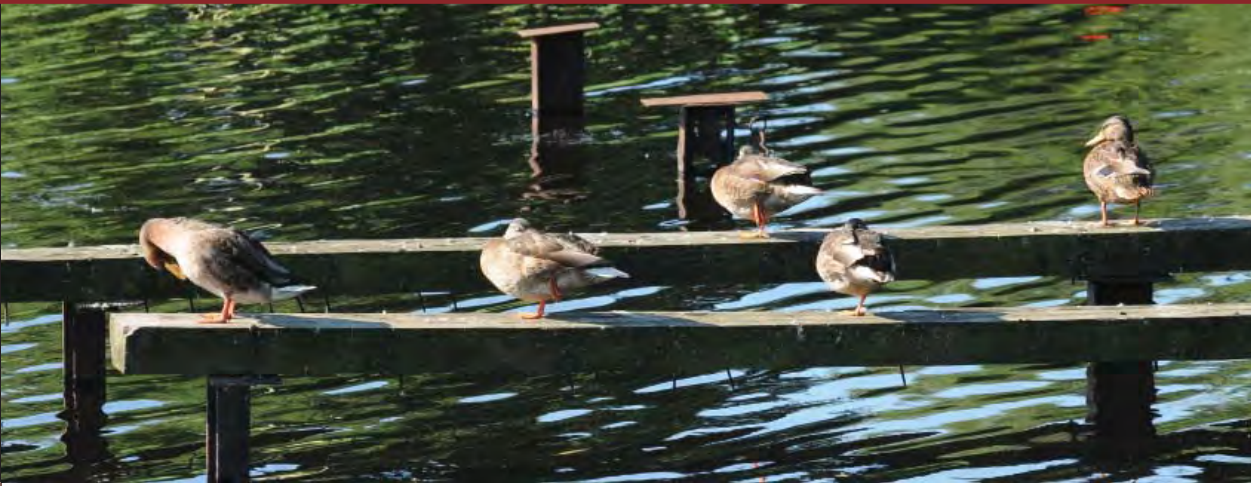
Fioletowy – 37 km

Trasa w zachodniej części szydłowieckiego powiatu. Biegnie przez tereny o lekkich deniwelacjach, przeważnie rolnicze, częściowo leśne. Przez cały czas drogami asfaltowymi, z wyjątkiem odcinka Biedaszk – Marywil (żużel). W Stefankowie miejsca pamięci związane z walkami podczas powstania styczniowego oraz pomnik upamiętniający mieszkańców wsi Skłoby – ofiary kaźni hitlerowskiej. Pomiędzy Broniowem i Krawarą położony jest duży, czynny kamieniołom – należy zachować szczególną ostrożność!

⑤ **Szydłowiec – Wysocko – Krzęcin – Wilcza Wola – Korzyce – Pogroszyn – Koryciska – Omięcín – Zaborowie – Chałupki Łaziskie – Łaziska – Ciepła – Świniów – Zdziechów – Szydłowiec**

Niebieski – 38 km

Trasa wiedzie dobrymi drogami w terenie o niewielkich deniwelacjach, słabo zaludnionym. Jedynie na odcinku Zabrowie–Chałupki łązkie droga nieutwardzona podczas wiosennych roztopów i jesiennych deszczów trudno przejezdna. Po drodze Koryciska – miejscowość, w której jeszcze po wojnie wydobywano rudę żelaza. Zarośnięte wyrobiska dawnej kopalni zmieniły się w małownicze uroczysko. W Chałupkach łązskich niewielki zalew.

- ⑥ **Szydłowiec – Szydłówek – Śmitów – Kurkoć – Gąsawy Plebańskie – Jastrząb – Lipienice – Wola Lipieniecka – Kuźnia – Jastrząb – Orłów – Szydłówek – Szydłowiec**

Granatowy – 25 km

Trasa urozmaicona z niewielkimi wzniesieniami. Drogi dobre, asfaltowe. Szlak przebiega obok licznych kamieniołomów piaskowca, w tym największych łomów w Śmitowie – zachować ostrożność! Monumentalny kościół w Jastrzębiu. Trasę łatwo połączyć ze szlakiem nr 1.

- ⑦ **Szydłowiec – Szydłowiec-PKP – Gąsawy Rządowe – Bieszków – Rogów – Mirów – Zbijów – Kierz Niedźwiedzi – Sadek – Szydłowiec**

Zielony 2 – 37 km

Na trasie liczne wzniesienia. Drogi dobre. Szlak biegnie przez główne miejscowości gminy Mirów. A że niewiele tam do zwiedzania, trasa przypadnie do gustu amatorom szybkiej jazdy.

- ⑧ **Szydłowiec – Majdów – Ciechostowice – Altana (408 m n.p.m.) – Hucisko – Budki II – Szydłowiec**

Różowy – 24 km

Typowo leśna trasa z licznymi wzniesieniami, miejscami trudno przejezdna. Biegnie w pobliżu rezerwatów cisowych i modrzewiowych w rejonie trójwsi Ciechostowice – Majdów – Łazy. Przebiega przez najwyższe wzniesienie województwa mazowieckiego – Altanę.

- ⑨ **Szydłowiec – Zdziechów – Ciepla – Łaziska – Orońsko – Helenów – Tomaszów – Śniadków – Dobrut – Wola Lipieniecka Mała – Nowy Dwór – Mirówek – Mirów – Rogów – Bieszków – Gąsawy Plebańskie – Jastrząb – Orłów – Szydłówek – Świerczek – Szydłowiec**

Purpurowy – 60 km

Trasa długa, całodniowa. Biegnie dobrymi drogami asfaltowymi bez większych wzniesień. Na drogach niewielki ruch. Szlak obfituje w atrakcje turystyczne: Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku, kamieniołomy piaskowca w Orłowie, kopalnię wapienią w Śniadkowie, ciekawe kościoły w Mirowie i Jastrzębiu.

- ⑩ **Szydłowiec – Książek Majdowski – Hucisko – Leszczyny – Huta – Chlewiska – Koszorów – Cukrówka – Smągów – Zawonia – Pogroszyn – Omięcin – Zabrowie – Ziomaki – Wysocko – Długosz – Szydłowiec**

Brązowy – 57 km

Trasa długa, wiedzie drogami o małym ruchu samochodowym. Teren jest połałdowany, więc jej pokonanie wymaga pewnej kondycji. Po drodze wiele zabytków i ciekawych przyrodniczo miejsc. We wsiach bary i sklepiki. Łatwo tę trasę skracać lub wydłużyć, nawet do 100 km.

Szydłowiecki informator

ADRESY, TELEFONY, INTERNET

Urząd Miejski w Szydłowcu

Rynek Wielki 1, 26-500 Szydłowiec

tel. 48 617-86-30

fax: 48 617-05-10.

www.szydlowiec.pl

Na stronach gminy zamieszczone są wszelkie aktualne informacje turystyczne, m.in.: adresy lokali gastronomicznych i miejsc noclegowych, aktualizowane rozkłady jazdy busów, dyżury aptek oraz kalendarz imprez. Również na stronach www.sckzamek.pl znajdują się informacje o imprezach na terenie miasta i gminy.

Stacja Pogotowia Ratunkowego w Szydłowcu

ul. Kolejowa 78

tel. 48 617 04 34

Apteki

ul. Kolejowa 9a, tel. 48 617-10-60

ul. Radomska 14, tel. 48 617-18-43

ul. Staszica 3c (koło Groszka) tel. 48 617-19-22

ul. Staszica 17 (przy Biedronce), tel. 48 617-46-21

ul. Wschodnia 52, tel. 48 617-51-24

ul. Zamkowa 2C, tel. 48 617-10-71

Policja. Komenda Powiatowa w Szydłowcu

ul. Tadeusza Kościuszki 194

tel. 48 617-03-30

Straż Miejska

ul. Jana Kilińskiego 10

tel. 48 617-00-40

Państwowa Straż Pożarna

ul. Strażacka 1 A

tel. 48 617-11-72

alarmowy: 998, 112

NUMER ALARMOWY: 112

Ośrodek Edukacyjno-Kulturalny „Szydłowiecki Sztetl”

ul. Garbarska 3 (w dawnej, prywatnej synagodze Nuty Ajzenberga)

www.szydlowieckisztetl.pl

INSTYTUCJE KULTURY

Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu – Zamek

tel. 48 617-02-96, fax: 48 617-10-29

www.sckzamek.pl

Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych

ul. Sowińskiego 2 (muzeum mieści się na zamku)

tel. 48 617-12-43 oraz 48 617-17-89

www.muzeuminstrumentow.pl

Zwiedzanie

od 1 kwietnia do 30 września

wtorek-piątek: 9⁰⁰-16⁰⁰

sobota-niedziela: 10⁰⁰- 17⁰⁰

od 1 października do 31 marca

wtorek-niedziela: 9⁰⁰- 16⁰⁰

Muzeum jest nieczynne w poniedziałki i dni świąteczne.

Bilety (cennik 2011 r.)

ulgowy – 2,50 zł

normalny – 4,00 zł

w soboty wstęp bezpłatny

fachowe oprowadzanie przez przewodnika – 10 zł

Terminy zwiedzania można uzgadniać telefonicznie.

KOMUNIKACJA PUBLICZNA

Dworzec PKS w Szydłowcu znajduje się przy pl. Wolności. Stacja kolejowa usytuowana jest 5 km na wschód od centrum miasteczka. Jest to jedyna stacja kolejowa w administracyjnych granicach gminy.

Rozkłady jazdy PKS i PKP dla Szydłowca w witrynie:

www.rozklady.miasta.pl

Ponadto interaktywny rozkład jazdy pociągów:

www.pkp.pl

Podstawą lokalnego transportu publicznego są busey. Obsługują trasy lokalne, regionalne i ogólnopolskie. Aktualne rozkłady jazdy znajdują się na oficjalnych stronach gminnych

www.szydlowiec.pl

Noclegi i gastronomia

Restauracja Kameralna

ul. Radomska 30, Szydłowiec

■ **tel. kom.:** 0-698 266 888

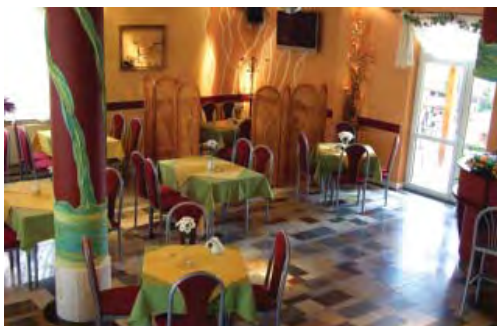
<http://restauracjakameralna.com>

■ **godziny otwarcia:** 12³⁰-22⁰⁰

■ **specjały:** pierogi z trzech mięs, ze szpinakiem, ruskie, z brokołami, z owocami, żydowskie z barszczykiem, dania kuchni staropolskiej

Restauracja znajdująca się w centrum miasta, przy jednej

z głównych ulic pełniącą funkcję deptaka. Wyrestaurowana kilkusetletnia kamienica z nastrojowymi wnętrzami, w których czuć ducha przeszłości, co podkreśla przez znajdujący się na ścianach piaskowiec, elementy drewna i słomy, drewniane bale, zapomniane maszyny i urządzenia domowe. Lokal oferuje możliwość organizowania imprez okolicznościowych. Dodatkowym atutem jest podział na: salę kameralną, większą i piwnicę (łącznie ok. 80 miejsc). Możliwość rezerwacji telefonicznej.

Restauracja „Primagor”. Noclegi

ul. Spółdzielcza 2c, Szydłowiec

■ **tel.:** (48) 617 45 60, kom. 0-602 301 236, www.primagor.eu

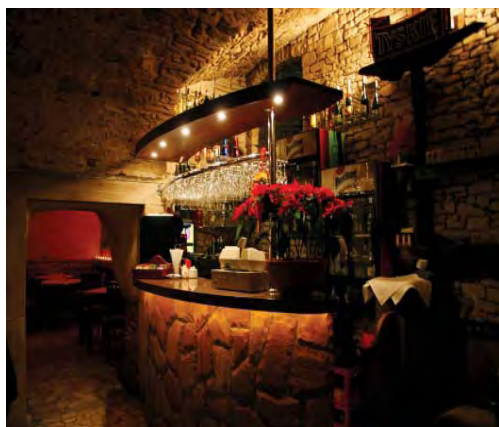
■ **godziny otwarcia:** 12³⁰-22⁰⁰

■ **specjały:** karp w śmietanie; kuchnia staropolska i włoska

■ **do dyspozycji gości:** pokoje 1-, 2- i 3-osobowe (łącznie 20 miejsc noclegowych)

Dogodna lokalizacja w centrum miasta, przy trasie ścieżki edukacyjnej. W ofercie także organizacja bankietów i przyjęć okolicznościowych: wesela, chrzciny, komunie oraz catering i obsługa zorganizowanych grup turystycznych, a także wynajem sali. Latem otwierany jest ogródek z drewnianymi ławami i parasolami. Miła atmosfera, dobra obsługa, nienaganny wystrój, smaczne posiłki to z pewnością atuty tego miejsca.

Restauracja „Piwnica Szydłowiecka”

ul. Rynek Wielki 1, Szydłowiec

■ tel.: 48 617 02 24

www.wirtualnastrefa.pl

■ **godziny otwarcia:** 9⁰⁰-23⁰⁰

■ **specjały:** pierogi lepane w restauracji, zeppeliny, zupy: cebulowa i borowikowa

Prestżkowa lokalizacja w samym sercu rynku. Wnętrze z klimatem, stylizowane na wiek XVII. Restauracja urządzona jest

w podziemiach ratusza. Obsługa sprawna i przyjemna, ceny niewygórowane. Jest to odpowiednie miejsce na rodzinny obiad. W ofercie lokalu również organizacja imprez firmowych, bankietów, przyjęć okazjonalnych: wesela, chrzciny, komunie itp., istnieje możliwość indywidualnego menu dla grup turystycznych.

■ **do dyspozycji gości:** Latem dodatkowym atutem staje się ogródek z parasolkami na rynku. Lokal cieszy się dużym powodzeniem i pozytywnymi opiniami wśród swoich gości.

„Faktoria”. Galeria-Herbaciarnia

ul. Kościuszki 168 (róg Ilżeckiej), Szydłowiec

■ tel.: (48) 617 15 09, kom. 0-604 442 985

www.galeriafaktoria.pl

■ **godziny otwarcia:** poniedziałek-piątek 12⁰⁰-22⁰⁰,
sobota 16⁰⁰-23⁰⁰, niedziela 15⁰⁰-22⁰⁰

■ **specjały:** herbaty świata, kawa, wino grzane, ciastka
Kameralny lokal w centrum miasta (można go określić także jako herbaciarnię), łączący w sobie galerię zaprzyż-

nionych artystów z urokliwą kawiarenką. Urządzane są tu wernisaże i wystawy (istnieje możliwość kupienia i sprzedania dzieła sztuki). Na klimat miejsca prócz artystycznego wystroju, podrasowanego starodawnymi meblami i kominkiem składa się również przyjazna obsługa. Latem czynny ogródek. W ofercie również organizacja imprez okolicznościowych, 30 miejsc dla gości. Idealne miejsce dla osób mających ochotę na chwilę wytchnienia w otoczeniu sztuki z filiżanką dobrej kawy.

**Dom Weselny.
Baza Noclegowa „Lodownia”**

ul. Browarska 6, Szydłowiec

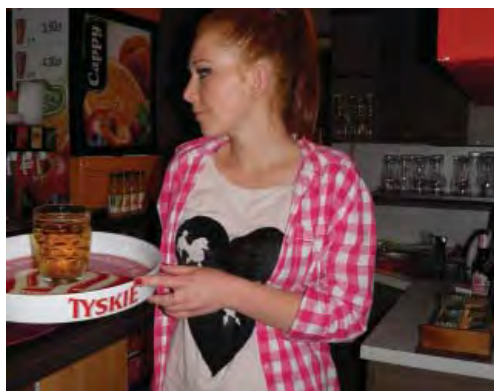
■ tel. kom.: 0-793 402 999 lub 0-601 312 344

www.lodownia.com

■ do dyspozycji gości: pokoje 1-, 2-, 3-, 4-, 5-osobowe
(łącznie 45 miejsc noclegowych)

Malowniczo położony, otoczony piękną scenérią, usytuowany

w północnej części miasteczka, nieco na uboczu, jednak blisko centrum, co sprzyja organizowaniu hucznych i niezapomnianych uroczystości. Niesamowitym atutem tego miejsca jest dwuhektarowy ogród oraz dostęp do stawów, co umożliwia gościom aktywne spędzanie czasu. W ofercie znajdziemy również organizację bankietów, imprez okolicznościowych, spotkań rodzinnych, zabaw karnawałowych itp. Goszcząc tu możemy liczyć na profesjonalną obsługę.

Pizzeria „Nova”

ul. Wschodnia 41, Szydłowiec

■ tel.: (48) 617 58 30

■ godziny otwarcia: 10⁰⁰-22⁰⁰, w niedziele 14⁰⁰-22⁰⁰

■ specjały: pizza prosto z pieca

Kameralna atmosfera połączona z gustownym wystrojem lokalu i miłą obsługą czyni to miejsce przyjaznym i godnym odwiedzenia. Lokal słynie z dobrego jedzenia i dodatkowo możemy się spodziewać przyjaznych cen.

Wiecej informacji o kulinariach i gastronomii Szydłowca na:
oficjalnej stronie miejskiej www.szydlowiec.pl

Pizzeria Kufelek

ul. Jastrzębska 13, Szydłowiec

■ tel.: (48) 617 18 36

■ godziny otwarcia: 10⁰⁰-23⁰⁰

■ **specjały:** pizza, piwo

Zawsze pełno tu piwoszy, a wewnątrz tonie w chmurach dymu, lecz serwowana tam pizza cieszy się ogromnym powodzeniem ze względu na niepowtarzalny smak.

Kawiarnia w Szydłowieckim Zamku

ul. Sowińskiego 2, Szydłowiec

■ godziny otwarcia: 18⁰⁰-24⁰⁰

Zorganizowana w w stylowym wnętrzu szydłowieckiego zamku. Latem na dziedzińcu rozstawione są stoliki z parasolami. Lo-

kalizacja w zabytkowym obiekcie, jednym z najważniejszych w Szydłowcu, tworzy szczególną atmosferę tego kameralnego lokalu. Odwiedzając to miejsce, możemy spodziewać się miłej, życzliwej obsługi. Warto odwiedzić w celu spędzenia kilku miłych chwil z filiżanką starannie przygotowanej kawy. Miejsca dla 30 osób.

Kaszanka szydłowiecka... z wątróbką w kostkę krojoną. Przygotowuje się ją tradycyjnie na święta Bożego Narodzenia i Wielkanoc, na wesela, na chrzciny i inne ważne uroczystości rodzinne. Do jej przyrządzenia niezbędne są podroby wieprzowe, krew i kasza gryczana. Najpierw trzeba ugotować mięso, a następnie w tej samej wodzie z dodatkiem przypraw (pieprzu zielowego i naturalnego oraz majeranku) – kaszę. Cebulę kroi się w plasterki i podsmaża razem z pokrojoną w kostkę wątróbką wieprzową. W międzyczasie przygotować trzeba krew, podgrzewając ją, by uzyskała ponownie płynną konsystencję. Ostudzone mięso miele się i miesza z kaszą, cebulą, krwią, dodając wątróbkę. Tak przygotowanym farszem napęścić należy jelita wieprzowe lub wołowe. Końcówki jelit wiąże się sznurkiem lub spina floczkiem (patykiem długości ok. 30 cm). Żeby proces zakończyć, kaszankę trzeba gotować w wodzie przez 25-40 minut. Najlepiej smakuje ciepła, z chlebem i chrzanem. Potrawę znajdziemy wraz z opisem i recepturą na liście produktów tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (www.minrol.gov.pl) obok trzech innych mazowieckich specjałów, w których nazwie uwieczniono Szydłowiec: pasztetu domowego szydłowieckiego oraz dwóch kielbas – szydłowieckiej pieczonej z oczkiem i staropolskiej szydłowieckiej.

Motel. Restauracja „Iguś”

ul. Kościuszki 263, Szydłowiec

- **tel.:** (48) 617 45 51
- **godziny otwarcia:** 24 godziny
- **specjały:** karp w śmietanie, pstrąg po żydowsku, placek po węgiersku
- **do dyspozycji gości:** pokoje 1-, 2- i 3-osobowe (łącznie 24 miejsca noclegowe)

Wygodne usytuowanie lokalu, 2 km od centrum miasteczka. Prócz eleganckiego wystroju i profesjonalnej obsługi gości, motel oferuje organizowanie większych imprez okolicznościowych (do 180 osób), posiada także dostosowany do tego parking. Miła atmosfera i smaczne posiłki to atuty tego miejsca. Dodatkowo w ofercie możliwość wykupienia posiłków własnej produkcji.

Szkolne Schronisko Młodzieżowe „Skatka”

ul. Kościuszki 39, Szydłowiec

- **tel.:** (48) 617 43 11, <http://zskop.eu>
- **do dyspozycji gości:** pokoje 1-, 2- i 5-osobowe (łącznie 45 miejsc noclegowych)

Schronisko należy do kompleksu Zespołu Szkół im. Korpusu Ochrony Pogranicza. Stanowi doskonałe zakwaterowanie dla wycieczek szkolnych czy zielonych szkół. Obiekt jest monitorowany przez całą dobę. Istnieje możliwość wykupienia posiłków. Obiekt posiada dodatkowo kompleks sportowy, tj. boiska do siatkówki, piłki nożnej oraz korty. Pokoje z dostępem do telewizji, na terenie schroniska dostęp do internetu.

Kiełbasa szydłowiecka pieczona z oczkiem. Najbardziej rozpowszechnionym produktem mięsnym w Szydłowcu i okolicach była kiełbasa. Podukowana była z mięsa rozdrobnionego, co stanowi do dziś cechę charakterystyczną wszystkich kiełbas szydłowieckich. Mięso było rozdrabniane przez ręczne mielenie lub krajanie. Kiełbasę szydłowiecką pieczoną przygotowywano przed dłuższymi pracami polowymi, takimi jak żniwa, wykopki lub sianokosy. Kiełbasę szydłowiecką pieczoną z oczkiem produkuje się z mięs pochodzących ze świń naturalnego chowu. Dzięki odpowiednim przyprawom oraz wędzeniu dymem z drewna olchowego kiełbasa charakteryzuje się niepowtarzalnymi walorami smakowymi, niezmiennymi od lat.

Zajazd „Świerczek”

Świerczek 35

■ **tel.:** (48) 617 57 37

kom. 0-693 415 799 lub 0-601 431 025

www.zajazdswierczek.pl

■ **godziny otwarcia:** poniedziałek-sobota 6⁰⁰-22⁰⁰,
niedziela 9⁰⁰-22⁰⁰

■ **do dyspozycji gości:** 3 sale oraz dobrze zaopatrzony bar.

Szybka, miła obsługa, dania przygotowywane na miejscu. Parking. Przed wejściem zabytkowa figura Matki Boskiej.

Znajduje się przy skrzyżowaniu drogi E77 z drogą do miejscowości Świerczek (szczególnie dogodnie położony dla nadjeżdżających od strony Krakowa). Oferuje pełny zakres usług związanych z organizacją uroczystości, przyjęć, szkoleń, spotkań biznesowych.

Hotel „Oleńka”

Barak 1A

■ **godziny otwarcia:** 24 godziny

■ **tel.:** (048) 617 49 59

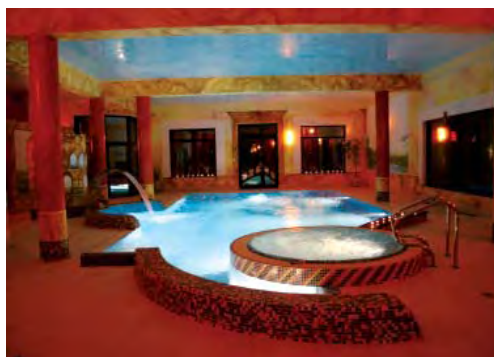
kom. 0-696 091 276

www.hotelolenka.pl

■ **specjały:** kotlet „Oleńka”, naleśnik świętokrzyski, żurek kielecki

■ **do dyspozycji gości:** 70 pokoi 1-, 2-, 3-, 4-osobowych, 2 sale konferencyjne dla 80 i 150 osób

Hotel jest dogodnie zlokalizowany – przy drodze E77 (nie-

spełna 3 km od centrum Szydłowca, od strony Krakowa). Oferuje catering oraz organizację i obsługę przyjęć firmowych, konferencji, imprez integracyjnych i przyjęć okolicznościowych: wesela, komunie, chrzciny oraz wyżywienie dla grup (możliwość wcześniejszego ustalenia menu). 300 miejsc dla gości. Nowoczesne centrum wellness z basenem (organizowane są zajęcia aqua-fitness), gabinetami masażu, przestronną sauną i jacuzzi. Przy hotelu są także woliery z egzotycznym ptactwem oraz jezioro z bogatą fauną wodną. W lesie, nieopodal głównego obiektu, znajduje się „Bacówka” – miejsce z klimatem na imprezy dla 150 osób.

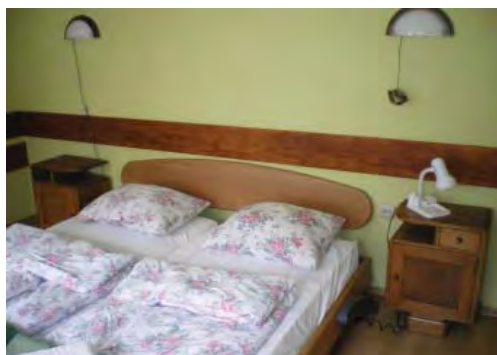

Motel i Restauracja „Ballaton”

Chustki 64

- **godziny otwarcia:** 8⁰⁰-22⁰⁰
- **tel. kom.:** 0-692 536 869 lub 0-728 541 302
www.ballaton.pl
- **specjały:** placek Ballaton
- **do dyspozycji gości:** 9 pokoi 2-osobowych, 1 pokój 4-osobowy.

Motel znajduje się przy drodze E77 (szczególnie dobre usytuowanie dla osób nadjeżdżających od strony Warszawy i Radomia). Nowy obiekt z szybką i miłą obsługą, smaczne, niezbyt kosztowne dania. Duży parking. W ofercie także organizacja i obsługa imprez dla 200 osób. Dobra lokalizacja i rozległy teren wokół motelu sprzyja zabawom i bankietom z muzyką i tańcem. Przestronne, eleganckie wnętrze. Dodatkowo w ofercie organizowanie imprez, balów sylwestrowych wraz z atrakcjami.

Zajazd „O’key”. Restauracja. Noclegi.

leśny parking przy E-77, Barak

- **tel.:** (48) 617 49 76
kom. 0-605 414 903
- **godziny otwarcia:** 24 godziny
- **specjały:** kuchnia staropolska, desery
- **do dyspozycji gości:** pokoje 2-, 3- i 4-osobowe (łącznie 25 miejsc noclegowych)

Zajazd jest dogodnie zlokalizowany przy trasie drogi E77 (3km przed Szydłowcem, od strony Krakowa). Posiada rozległy parking, co umożliwia łatwy postój. Idealne miejsce do zrobienia sobie przerwy podczas długiej podróży. Znakomite miejsce na posiłek dla zorganizowanych grup turystycznych. Restauracja oferuje 150 miejsc. Miła obsługa oraz gwarancja dobrego jedzenia to atuty tego miejsca.

„Pałac Odrowążów” Manor House

ul. Czachowskiego 56, Chlewiska

■ tel.: (48) 628 70 61, www.manorhouse.pl

■ **specjały:** dania kuchni dworskiej

Najbardziej luksusowy i klimatyczny obiekt noclegowo-gastronomiczny ziemi szydłowieckiej. Z bogatą historią, otoczonej zielenią. Hotel urządzone w pałacu i obiektach podworskich, należących do chlewiskiej linii Odrowążów. Dobudowa-

no nowoczesny kompleks Wellness & SPA oraz basen. Obiekty zespołu otoczone są rozległym parkiem z cennymi okazami flory i stawem. Centrum wellness oferuje bogaty pakiet zabiegów, masaże i sauny. Idealne miejsce zarówno dla wymagających indywidualnych klientów, jak na imprezy integracyjne dla firm oraz prestiżowych konferencji. Posiadłość strzeżona z rozległym parkingiem. Ceny wysokie, ale i obsługa na wysokim poziomie.

Hotel „Dom Rzeźbiarza”

ul. Topolowa 1, Orońsko

tel. (48) 618 45 16 lub (48) 618 40 27

www.rzezb-a-oronsko.pl

Kawiarnia „Cafe Art”

■ **do dyspozycji gości:** 4 pokoje 1-os., 4 pokoje 2-os., 4 pokoje 3-os. (łącznie 24 miejsca noclegowe)

Dostępny dla wszystkich (w miarę wolnych miejsc) dom pracy twórczej przy Centrum Rzeźby Polskiej, zajmującym otoczony parkiem kompleks pałacowy z XIX w.

Szydłowieckie specjały. W Szydłowcu zawsze lubiano dobrze zjeść. Wprawdzie potrawy kuchni żydowskiej – kugel czy gęś po żydowsku – odeszły wraz z ludźmi, którzy znali je z dzieciństwa, ale zastąpiły je tradycyjne potrawy polskie. Wiele z nich, zwłaszcza wędliny i drób z firmy „Bekon”, zwyciężyło na Mazowszu w konkursie „Polski Producent Żywności”. Wśród laureatów jest słynna kaszanka wiejska, nazywana tu „kaszanką od Podgórskich”, a także swojski smalec do smarowania chleba, rolada królewska i kiełbasa staropolska. Laur Marszałka Mazowsza zdobył także udziec indyczy pieczony po szydłowiecku. Specjalnością Szydłowca są także pierogi – z mięsem, z kapustą i grzybami, z grzybami i kaszą oraz „ruskie”, czyli nadziewane pikantnym farszem z ziemniaków i białego sera. Nie można zapomnieć o zalewajce, zupie na naturalnym zakwasie z chleba i mąki ziemniaczanej. Można tu trafić na wiele jej rodzajów – od zwykłej postnej po zalewajkę z grzybami, wędzonką i kiszoną kapustą. Pysznych szydłowieckich specjałów można spróbować w tutejszych restauracjach, zajazdach, a także korzystając z miejscowych firm cateringowych.

Imprezy cykliczne

Koncert Noworoczny

Niedziela Palmowa w Szydłowcu

STYCZEŃ

Finał Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy

Dziedziniec zamkowy

Organizator: Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu - Zamek

Rocznica Wybuchu Powstania Styczniowego

Rynek Wielki, kościół św. Zygmunta, Zamek Trzydniowe centralne obchody, organizowane przez samorządy Suchedniowa, Wąchocka, Bodzentyna, Szydłowca oraz Federację Kapituły Równość-Wolność-Niepodległość. Uroczystość rozpoczyna się na Rynku Wielkim w Szydłowcu, a kończy centralną sumą w opactwie cystersów w Wąchocku. Obchodom towarzyszy Marsz Strzelców ze Związku Strzeleckiego z Szydłowca do Wąchocka.

Organizatorzy: UM w Szydłowcu, Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu – Zamek, Związek Strzelecki o. Szydłowic

Koncert Noworoczny

Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych w Szydłowcu

Tradycyjnie już od wielu lat odbywający się koncert kołęd i dzieł słynnych kompozytorów.

Organizator: Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych w Szydłowcu

KWIECIEŃ

Szydłowiecki Kiermasz Wielkanocny

Rynek Wielki, kościół św. Zygmunta
Szydłowiecki Kiermasz promuje obrzędowość i tradycje wielkanocne. Odbywa się z udziałem twórców ludowych, artystów i rękodzielników. Kończy się uroczystą sumą z poświęceniem palm i procesją do kościoła św. Zygmunta. Odbywają się liczne konkursy: na palmy, mazurki, baby wielkanocne. Kiermaszowi towarzyszą występy zespołów i kapel ludowych.

Organizatorzy: UM w Szydłowcu, Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu – Zamek, MODR w Warszawie – Terenowy Zespół Doradców w Szydłowcu

Szydłowieckie Zygmunty

Dzień Kultury Żydowskiej w Szydłowcu

MAJ

Szydłowiecki Plener Fotograficzny im. Jerzego Szepetowskiego „Szydłowiec w Obiektywie”

Dwudniowy plener dla miłośników fotografii, zarówno zawodowców, jak i amatorów.

Organizator: UM w Szydłowcu, Radomskie Towarzystwo Fotograficzne

Szydłowieckie Zygmunty

Rynek Wielki, Zamek, Kościół św. Zygmunta
Dwudniowe obchody święta miasta organizowane w dniu patrona parafii – św. Zygmunta. Cykl plenerowych imprez kulturalnych odbywających się na Rynku Wielkim, koncerty zespołów muzycznych na dziedzińcu zamkowym. „Kiermasz Zygmunowski” z udziałem twórców ludowych, artystów-amatorów i rękodzielników, wspólna fotografia panów o imieniu Zygmunt. Szydłowieckie Zygmunty są świętem pamięci o lokalnych i narodowych tradycjach i świętem radości z osiągnięć miasta i jego mieszkańców.

Organizatorzy: UM w Szydłowcu, Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu – Zamek

Rocznica Uchwalenia Konstytucji 3 Maja

Rynek Wielki, kościół św. Zygmunta

Uroczystości patriotyczne pod pomnikiem Tadeusza Kościuszki, okolicznościowe przemówienia, złożenie kwiatów. Msza św. w kościele parafialnym św. Zygmunta. Warta honorowa pod pomnikiem Tadeusza Kościuszki (pełnią ją harcerze, strzelcy i rycerze).

Organizatorzy: Urząd Miejski w Szydłowcu, Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu – Zamek, Związek Strzelecki o. Szydłowiec

„Mazel Tow” Dzień Kultury Żydowskiej w Szydłowcu

Zamek w Szydłowcu

Koncerty, spektakle teatralne, biesiada literacka, konkursy literackie, kuchnia żydowska.

Organizator: Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu - Zamek

Noc na Zamku w Szydłowcu

Zamek w Szydłowcu

Wernisaże, koncerty, projekcje filmowe, spektakle teatralne.

Organizator: Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu - Zamek

Zamkowe Spotkania Teatralne „O Laur Złotego Gargulca”

Zamek w Szydłowcu

Ogólnopolski przegląd teatrów amatorskich. Jurorami są aktorzy i reżyserzy teatralni. O laur Złotego Gargulca walczy około 30 zespołów teatralnych z całego kraju.

Organizator: Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu - Zamek

Przeгляд Okiestr Dętych

Zamkowe Spotkania Teatralne „O Laur Złotego Gargulca”

Szydłowiecki Maraton Rowerowy

Cykliczna impreza o wysokiej marce sportowej i regionalnej renomie, organizowana w ramach „Mazovia MTB Maraton”. Maraton popularyzuje sport rowerowy, zdrowy styl życia. Imprezie patronuje wybitny polski kolarz Cezary Zaman.

Organizatorzy: Stowarzyszenie Rowerowe Zielony Szlak, UM w Szydłowcu

LIPIEC

Turniej Rycerski „O szablę Krzysztofa i Mikołaja Szydłowieckich”

Dziedziniec i wyspa szydłowieckiego zamku Turniej rycerski w kanonie wieku XVII o szablę Krzysztofa i Mikołaja Szydłowieckich połączony z Festiwałem Muzyki Dawnej. Prezentacja broni, wystrzały z hakownic, pokazy łucznicze, pokazy sokolnicze. Wystawa kopii XVII-wiecznych strojów, pokaz tańców, piknik historyczny, jarmark, zabawy z udziałem publiczności.

Organizator: UM w Szydłowcu, Wyborowa Choraǳiew Pancerna „Falco”, Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu – Zamek

SIERPIEŃ

Święto Wojska Polskiego i rocznica Cudu nad Wisłą

Rynek Wielki, kościół św. Zygmunta

Uroczystości patriotyczne z udziałem kombatanów, członków Związku Strzeleckiego, przedstawicieli organizacji, instytucji, stowarzyszeń społecznych i politycznych, obywateli Szydłowca. Msza w intencji uczestników wojny polsko-bolszewickiej pochodzących z Szydłowca i okolic, złożenie kwiatów pod pomnikiem Marszałka Józefa Piłsudskiego oraz na mogiłach żołnierzy I wojny światowej.

Organizatorzy: UM w Szydłowcu, Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu - Zamek, Związek Strzelecki o. Szydłowiec

Międzynarodowy Wyciąg Kolarski „Dookoła Mazowsza” – etap Szydłowiec

W rywalizacji bierze udział kilkanaście drużyn, w tym ekipy zagraniczne oraz najlepsze grupy zawodowe i amatorskie z Polski.

Organizatorzy: UM w Szydłowcu, Stowarzyszenie Wspierania i Rozwoju Sportu „Mazovia Team”

Szydłowiecki Plener Malarski Artystów Mazowsza im. Władysława Aleksandra Maleckiego

Galeria Kaplica Zamkowa

Plener jest okazją do spotkania artystów różnych środowisk artystycznych Mazowsza i integracji tych środowisk. Tematem głównym pleneru jest Szydłowiec. Plener trwa 10 dni.

Organizator: Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu - Zamek

Szydłowiecki Maraton Rowerowy

Rocznica wybuchu II wojny światowej

CZERWIEC

Dzień Dziecka w Szydłowcu

Rynek Wielki, dziedziniec zamkowy
Impreza plenerowa dla dzieci ze szkół i przedszkoli z gminy Szydłowiec, symboliczne przekazanie kluczy do miasta najmłodszym obywatelom Szydłowca. Występy zespołów, pokazy sztuk magicznych, wspólne zabawy, konkursy z nagrodami i inne atrakcje. Impreza pod patronatem Burmistrza Szydłowca.

Organizator: UM w Szydłowcu

Szydłowieckie Spotkania Orkiestr Dętych

Rynek Wielki
Spotkanie orkiestr dętych z województwa mazowieckiego na Rynku Wielkim. Marsz gwiazdzisty zaproszonych orkiestr z różnych punktów miasta na Rynek Wielki, koncert pod jedną batutą oraz koncerty indywidualne orkiestr. Widowiskowa impreza plenerowa, ciesząca się uznaniem publiczności – koncerty odbywają się z udziałem wokalistów, popisem tambormajerek. Gospodarzem spotkań jest Miejska Orkiestra Dęta z Szydłowca.

Organizatorzy: UM w Szydłowcu, Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu – Zamek

Przeegląd Kapel i Zespołów Ludowych Stylizowanych im. Jana Derlety

Dziedziniec zamkowy

Ogólnopolski przegląd folkloru w kategorii zespołów folkowych, kapel i zespołów folklorystycznych stylizowanych.

Organizator: Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu - Zamek

Ogólnopolski Bieg Uliczny w Sadku

Plac szkolny PSP w Sadku

Impreza promująca sport i aktywne spędzanie wolnego czasu, ciesząca się zainteresowaniem biegaczy z kraju i z zagranicy. Różne kategorie wiekowe i różne dystanse. Bieg główny na 10 km. Honorowymi gośćmi poprzednich edycji biegów byli mistrzowie olimpijscy: m.in. Irena Szewińska, Marian Woronin, Leszek Drogosz, Zygmunt Smalcerz, Zdzisław Krzyszkowiak, Józef Łuszczek.

Organizatorzy: UM w Szydłowcu, Publiczna Szkoła Podstawowa im. Janusza Kusocińskiego w Sadku, Klub Biegacza w Sadku, Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu – Zamek

„Wianki”

Park Radziwiłłowski, wyspa zamkowa, dziedziniec zamkowy

Inscenizacja obrzędu nocy sobótkowej prezentowana przez grupy teatralne i artystyczne, barwny korowód z wiankami i pochodniami, pokaz fajerwerków, koncerty zespołów ludowych i folkowych, trwające do późnych godzin nocnych.

Rocznica Bitwy pod Barakiem

Szydłowieckie Spotkania Chóralne

Rocznica Bitwy pod Ciechostowicami

Kościół w Budkach, pomnik w lesie w Hucisku Uroczystość ku czci żołnierzy Armii Krajowej, poległych w bitwie pod Ciechostowicami w 1944 r., walczących o wyzwolenie Polski spod niemieckiej okupacji. Zawody marszowo-biegowe Związku Strzeleckiego Oddział Szydłowiec na trasie Pomnik Poległych - Budki - Szydłowiec.
Organizatorzy: Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej Koło w Szydłowcu, UM w Szydłowcu

WRZESIEŃ

Rocznica wybuchu II wojny światowej

Kościół św. Zygmunta, cmentarz parafialny w Szydłowcu, kwatery wojskowe Uroczystość upamiętnia 72. rocznicę wybuchu II wojny światowej. Złożenie kwiatów pod pomnikiem i na grobach żołnierzy poległych w obronie Ojczyzny we wrześniu 1939 r.
Organizatorzy: UM w Szydłowcu, Związek Strzelecki o. Szydłowiec

Dożynki Gminne „Szydłowieckie Wieńcowanie”

Wysoka Impreza cykliczna kończąca okres zbiorów, organizowana w tym roku w Wysokiej wspólnie z sołectwami gminy Szydłowiec. Barwny korowód dożynkowy z bochnem chleba i tradycyjnymi wieńcami dożynkowymi z delegacją

mi sołectw i przedstawicielami miasta i gminy. Występy zespołów i kapel ludowych, tradycyjny kiermasz dożynkowy z wystawą plonów z sadów, ogrodów i pasiek.

Organizatorzy: UM w Szydłowcu, Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu – Zamek, Sołectwa Gminy Szydłowiec, MODR w Warszawie – Terenowy Zespół Doradców w Szydłowcu

Rocznica Bitwy pod Barakiem

Kościół św. Zygmunta, pomnik na Baraku, kwatery wojenne na Cmentarzu Parafialnym Rocznica Bitwy, którą w 1939 roku w miejscowości Barak stoczyły wojska polskie z niemieckim zagonem pancernym ciągnącym na Warszawę. Jedno z najważniejszych oficjalnych świąt lokalnych. W uroczystościach biorą udział rodziny poległych żołnierzy oraz przedstawiciele Orkiestry Reprezentacyjnej Straży Granicznej z Nowego Sącza i Kompania Honorowa Straży Granicznej.

Organizatorzy: UM w Szydłowcu, Starostwo Powiatowe w Szydłowcu, Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu – Zamek, Związek Strzelecki o. Szydłowiec

Rocznica powstania Podziemnego Państwa Polskiego

Kościół św. Zygmunta, park Niepodległości, las Korzonek Uroczystości upamiętniające poległych żołnierzy Polski Podziemnej. Rozpoczęcie na Rynku Wielkim, msza w kościele św. Zygmunta, złożenie kwiatów w miejscu rozstrzelania żołnie-

rzy Podziemnej Polski w parku Niepodległości i w lesie Korzonek.

Organizatorzy: UM w Szydłowcu, Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu – Zamek

PAŹDZIERNIK

Szydłowieckie Spotkania Chóralne im. Zofii Stachowskiej

Zamek w Szydłowcu

Spotkania amatorskich zespołów chóralnych województwa mazowieckiego, prezentujących najlepsze utwory ze swojego repertuaru.

Organizator: Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu - Zamek

Dni Papieskie w Szydłowcu

Cyklicznie obchodzone uroczystości poświęcone życiu i nauczaniu Ojca Świętego Jana Pawła II. Spotkania na Rynku Wielkim i w kościele św. Zygmunta. Wspólna modlitwa w intencji Jana Pawła II, pieśni oazowe, wystawy, warsztaty, pokazy multimedialne, koncerty.

Organizatorzy: UM w Szydłowcu, parafia św. Zygmunta w Szydłowcu

LISTOPAD

Święto Odzyskania Niepodległości

Rynek Wielki, kościół św. Zygmunta

Najważniejsze polskie święto narodowe, obchodzone na pamiątkę odzyskania niepodległości w 1918 r. Uroczysta msza św. za Ojczyznę z udziałem pocztów sztandarowych, kombatanatów, delegacji szkół, zakładów pracy, instytucji, stowarzyszeń. Przemówienia władz, złożenie kwiatów pod pomnikiem Marszałka Józefa Piłsudskiego.

Organizatorzy: UM w Szydłowcu, Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu – Zamek, Związek Strzelecki o. Szydłowiec

Wystawa poplenerowa Szydłowieckiego Pleneru Malarskiego Artystów Mazowska im. Władysława Aleksandra Maleckiego
Galeria Kaplica Zamkowa

Wystawa poplenerowa w Galerii Kaplica Zamkowa. Prace wzbogacają każdorazowo zbiory Galerii Szydłowieckiego Centrum Kultury.

Organizator: Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu - Zamek

Szydłowiecka Gala Taneczna

Hala sportowa Zespołu Szkół w Szydłowcu
Ogólnopolskie prezentacje zespołów, klubów i par tanecznych.

Organizator: Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu – Zamek

GRUDZIEŃ

Rocznica urodzin Józefa Piłsudskiego

Pomnik Józefa Piłsudskiego

Honorowa warta pod pomnikiem, okolicznościowe przemówienia, złożenie kwiatów.

Organizator: Związek Strzelecki o. Szydłowiec

Memoriał Tomka Kazubskiego

Otwarty Turniej Brydża

Sportowego Par

Zamek w Szydłowcu

Organizator: Szydłowieckie Centrum - Kultury i Sportu - Zamek

„O Tobie też pamięta Święty Mikołaj”

Rynek Wielki w Szydłowcu

Akcja mająca na celu obdarowanie mikołajkowymi paczkami dzieci z najuboższych rodzin z gminy Szydłowiec.

Organizator: Stow. „Wspólnota Ziemi Szydłowieckiej”

31 GRUDNIA / 1 STYCZNIA

Koncert Sylwestrowy

Zamek w Szydłowcu, sala kominkowa

Powitanie Nowego Roku

Organizator: Szydłowieckie Centrum Kultury i Sportu – Zamek

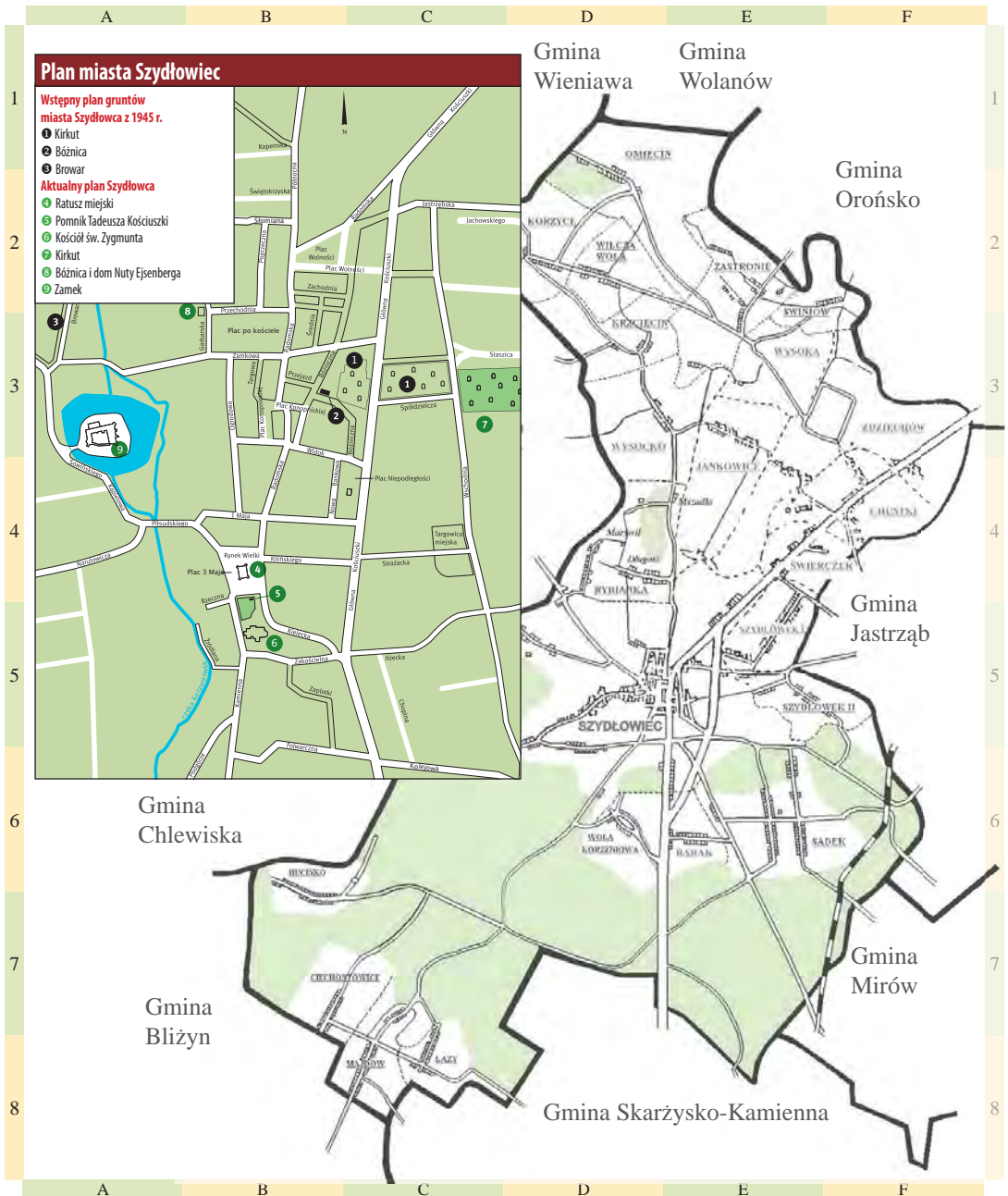
Powitanie Nowego Roku

Rynek Wielki

Uroczysta impreza w godz. 23⁰⁰-1⁰⁰ połączona z koncertem i pokazem sztucznych ogni.

Organizator: UM w Szydłowcu

Gmina Szydłowiec

Bibliografia

1. Wacław Depo, Waldemar Kowalski, Henryk Sero-ka: „600 lat parafii św. Zygmunta w Szydłowcu”, UM w Szydłowcu, Szydłowiec 2001
2. Krzysztof Dumala: „Szydłowiec – ośrodek preindustrialny w XVI-XVII w.” [w: „Studia Kieleckie” nr 1/53 pod red. Ryszarda Kołodziejczyka, Kieleckie Towarzystwo Naukowe], Kielce 1987
3. Zenon Gierała: „Baśnie i legendy Ziemi Radomskiej”, LSW, Warszawa 1999
4. Zenon Guldon: „Hrabstwo Szydłowieckie Radziwiłłów”, [w: „Materiały sesji popularnonaukowej”], Szydłowiec 1994
5. Maria Jost-Prześlakowska (red.): „Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych w Szydłowcu”, MLIM, Szydłowiec 1996
6. Oskar Kolberg: „Dzieła Wszystkie” t. 2 „Sandomierskie”
7. Oskar Kolberg: „Dzieła Wszystkie” t. 22 „Radomskie”
8. Maciej Kozłowski, Bogna Wiernichowska: „Duchy polskie”, PTTK „Kraj”, Warszawa 1983
9. Materiały szkoleniowe Studenckiego Koła Przewodników Świętokrzyskich z Warszawy
10. Tomasz Palacz: „Ziemia szydlowiecka w historii i kulturze kielecczyzny”, Szydłowiec 1971
11. Danuta Paprocka: „Szydłowiec”, KAW, Kraków 1983
12. Jerzy Piwek: „Szydłowiec i dobra szydlowieckie w 1. poł. XIX w., Wydawnictwo Politechniki Świętokrzyskiej, Kielce 1996
13. Krzysztof Prześlakowski: „Przewodnik po zabytkach Szydłowca”, UM w Szydłowcu, Szydłowiec 2008
14. Irena Przybyłowska-Hanusz: „Szydłowieckie nekropolie jako dzieła sztuki i pomniki przeszłości”, Asgraf, Szydłowiec 2008
15. Irena Przybyłowska-Hanusz: „Pomniki przeszłości Szydłowca. Cmentarz rzymskokatolicki przy ulicy Kamiennej”, Asgraf, Szydłowiec 2009
16. Roman Reinfuss: „Ludowa rzeźba kamienna w Polsce”, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1989
17. Stefan Rosiński (red.): Mikołaj i Krzysztof Szydłowscy – patroni turnieju rycerskiego. MLIM, Szydłowiec 2006
18. Danuta Słomińska-Paprocka: „Szydłowiec”, KAW, Kraków 1983
19. Danuta Słomińska-Paprocka: „Powiat szydlowiecki w województwie mazowieckim”, Szydłowiec 2009
20. „Słownik geograficzno-krajoznawczy Polski” (praca zbiorowa), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000
21. „Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich”, t. XV cz.2., str. 648 i inne
22. Jacek Wijaczka (red.): „Zamek Szydłowiecki i jego właściciele”, [w: Materiały sesji popularnonaukowej], Takt, Szydłowiec 1996
23. Jacek Wijaczka (red.): „Żydzi szydlowieccy”, [w: „Materiały sesji popularnonaukowej 22 II 1997”], Takt, Szydłowiec 1997
24. Jacek Wijaczka (red.): „Z dziejów parafii szydlowieckiej”. Materiały sesji popularnonaukowej 21 II 1998”, Takt, Szydłowiec 1998
25. Jacek Wijaczka (red.): „Szydłowiec, z dziejów miasta”, [w: „Materiały sesji popularnonaukowej 20 II 1999”], Takt, Szydłowiec 1999
26. Katarzyna Wełpa, Monika Sadura: „Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych w Szydłowcu”, Szydłowiec 1996
27. Artykuły, informacje, dane statystyczne i blogi zamieszczone w Internecie:
www.szydlowiec.pl
www.naszszydlowiec.pl
www.szydlowiec.net
www.szydlowiecpowiat.pl
www.turystykaziemiszydlowieckiej.pl
www.szydlowiecki.tygodnik.net.pl
www.szydlowiec24.pl
www.minrol.gov.pl
http://otwartanauka.pl/?dir [zakładka Zasoby Polskie]
www.zamki.pl
www.skps.mbz.net.pl
www.sztetl.org.pl
www.rzezbatoronsko.pl
www.historiasztuki.com.pl
www.szydlowiec.com.pl
www.piaskowiec.webpages.pl
www.piaskowieczydlowiecki.pl
www.rynekkamienia.pl
www.cmentarze24.pl
www.blaskalleuja.pl
www.drugorzeczni.wordpress.com
www.lukomskabekiel.wordpress.com
www.szydlowiec.blog.onet.pl

© Urząd Miejski w Szydłowcu,
26-500 Szydłowiec, Rynek Wielki 1
tel. 48 617-86-30, faks 48 617-05-10
www.szydlowiec.pl

